

The Project Gutenberg eBook of Éjszaka, by Sándor Bródy

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Éjszaka

Author: Sándor Bródy

Release date: March 15, 2014 [EBook #45147]

Language: Hungarian

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÉJSZAKA ***

**E-test prepared by Albert László, Judit Bíró, Robert Mouris,
and the Hungarian Distributed Proofreading Team
(<http://dphu.aladar.hu>)
from page images generously made available by
Google Books Library Project
(<http://books.google.com>)**

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [153.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=kDo-AAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

ÉJSZAKA

IRTA

BRÓDY SÁNDOR

BUDAPEST

A MAGYAR NYOMDA KIADÁSA

1893.

MAGYAR NYOMDA, BUDAPEST, JÓZSEF-KÖRUT 47.

A kályha mellett ült a négy fiatal ember, kettő czilinderrel a fején; krumplit sütöttek.

- Jó volna egy kis szalonnát pirítani! - mondá Vratarits Titusz.

- Büdös lesz a szénen; fára pedig «péncs nincs van!» - jelentette ki Kohn Herman, a ki a fapénzt - mely nem volt - kezelni szokta.

Meg kellett elégedniök a krumplival. Nem is békétlenkedtek, ez az itthon való vacsorázás, a vizes kolompér sercsezése a sütőben: családias idillikus, falusi hangulatot keltett a négy fiatal emberben, a kik egy községből kerültek ebbe a rettentő nagy városba. Ebbe a gazdag Budapestbe, holott az ő nagy szegénységük úgy eltűnt, mint négy csepp esővíz a Dunában.

- Almát is lehetne enni, sütni! - szolt Bazsó és fitymáló duhajsággal húzta a szemére fényes czilinderét.

Vratarits mosolygott:

- Edd meg!

Megvetéssel tekintettek a szoba sarkában pirosuló, részint már érett alma-rakásra. Teli voltak almával e télen, azt reggeliztek, azt uzsonnáztak. Úgy érezték, hogy kicsirázik, fává, egész almaerdővé nő már bennük. Soh'se fogytak ki belőle, a Herman anyja, a ki gyümölcsös kofa volt Gyöngyösön, minden héten küldött egy kosárral, de a postabért nem fizette meg érte; iszonyu volt kikeríteni, Herman gyöngyöket izzadt, de a világért sem engedte, hogy visszaküldjék. Ez az alma éltette, de egyszersmind tönkre tette őket. Csak arra volt nagyon jó, hogy a tekintélyeket emelte a Mária-utczai lakás háziasszonya előtt. (Közvetve, gyermekei által.)

- Holnap ki fogom vetni ezeket az almákat! - jelentette ki Vratarits, elkedvetlenedve azon, hogy a krumpli nem akart puhulni. Jisbi BénoB, a negyedik fiatal ember, a nagyevő már így rágcsálta, félnyersen. Éhesek voltak mindannyian és egy kissé irigykedve néztek Kohnra, a ki, mint rendesen, öt krajczárért groji sajtot hozatott. Muszájt sajtot ennie vacsorára, különben nem tudott aludni az éjjel. Kultusz, gyógyszer és legnagyobb delikatesz volt neki az a kis darab sárga étel. Hogy ette! jó Isten, hogyan ette! Előbb ünnepélyesen megszagolta. Aztán megszagolta a papirost, melyben hozták. (Egyáltalán mindent megszagolt, a mihez hozzányult.) Aztán elolvasta a papiros tartalmát. Leginkább végrehajtási kérvények, árverési végzések voltak azok. Igen gyakran, sőt tüneményesen gyakran szólottak egy Naszt Bernát nevű alperesről, a ki ezen a néven - ismeretlenül - alak lett köztük, barátjuk, rokonuk... szerették... Egy óra hosszáig is eltartott, a mig az orvosnövendék bonczoló késével fölszelte és megette a grojit. És a másik három, szakállas, bajuszos legény, sokszor kísértésben volt az iránt, hogy kérjenek tőle, mint kis gyerek korokban:

- Adjál! Jól van, nem adsz, megbánod!

Valamennyi szegényebb volt nála. Bazsó Géának volt ugyan egy tanítványa és fényes ebédkosztja azért, de egyéb semmi. Ha abból a pompás ebédből el lehetett volna tenni vacsorára! Ez okon valami készítenő bádoggzsezsebet emlegetett, de sütemények elsanzsirozásánál soha sem vitte többre. Azon is rajtavesztett gyógyszer. Az asszony rászólt:

- Mit csinál? kérem.

- Pardon... tévedés!

Vrataritsnak is voltak leczkéi kezdetben. De folyton kurizált az asszonyoknak és mert feltűnő nagy és szép férfiú volt, a férjek bizalmatlanok lettek iránta és egy időponton túl, mintha összebeszéltek volna ellene: nem kapott állást. (Egy szakácsnét tanított írásra, de ezt titkolta.) Operáló doktorok elvitték magukkal néha segíteni, iszonyú ereje volt, egy nyomással megszibbasztotta a beteget. Így keresett néha egy pár forintot.

Jisbi BénoB sem volt szerencsésebb. Jisbi BénoB, helyesebben Braun Sándor, a kit esetlen nagy csontjai miatt neveztek el a bibliabeli filiszteus néven, egy csudálatos, makacs meggyőződésének volt az áldozata. Úgy vélte, hogy a gyermekeket eldiszteleníti a fül és minduntalan, mindegyik tanítványáét le akarta szakítani. Verte a gyermekeket s e miatt nem volt maradása sehol. Végre is abbahagyta a tanítást, meg a nevelést és egy katona-szabó könyvét vezette, leveleit írta. Valamennyiök közt ő volt a legszegényebb, mert a havi huszonöt forintjából ötöt el kellett küldeni az apjának, egy igen öreg zsidónak, a ki egyedül élt a mátraalji faluban. A szőlők alatt volt egy kis viskója és két kecskéje. Ezeket legeltette, ezekből élt és abból a pénzből, a mit Jisbi küldött. A mióta csak emlékeztek ketten, mindig a fiu tartotta az apját. És az emberarcú kecskéék. Ezen az okon a másik három fiatal ember «kecskének» is hívta BénoBot. Nem igen volt tekintélye, enni is ő kapott utoljára. Természetesnek találta ezt, de azért senki sem tilthatta meg neki, hogy vacsora után meg ne legyen elégedve.

Átlag elég jókedvűek valának mindannyian. Meggyújtották a lámpát, előszedték a könyveket. Egy évet járt mind a négy orvosnövendék, bizvást tanulhattak egy könyvből. Hermus olvasta fel a szöveget, a többiek utána duruzsolták. Legelsőbb is az anatómiai leczkéket vették át, kinozván magukat az izmok neveinek és hová való tapadásának beemlézésével. Egy kis bajjal ment ez a dolog; Vratarits szidta Kohnt:

- Már megint magadnak tanulsz?

Egy kis antiszemita vita támadt; nem első és nem utolsó e helyen. Bazsó, lutheránus ember, tényleg érzett valami kis gyűlölséget a zsidóság ellen. Vratarits viszont a tréfás antiszemizmusról volt barátja. Ez a fajra, vagy a vallásra vonatkozó kis czédulát ragasztott titkon a fiuk kalapjába. Vallásügyi vitákban is fölhevültek nem egyszer. Ezeket csaknem mindig Jisbi Bénob döntötte el, egyszerűen azzal szakítván félbe a vitát, hogy nagy, vörös, szőrös öklével mindenkit összetör: zsidókat és nem-zsidókat. Egyébképpen olyan barátságban voltak, hogy alkalomadtán embert is tudtak volna egymásért ölni. Ebben a szűk szobában, egymáshoz szorúlva, közös emlékekkel, egy cél által, egyképpen meleg, jó és ártatlan szívet: hogy is ne öleltek volna össze? A nagy és gazdag városból alig ismertek egy-egy kis részt, annak erkölcséből csak a köcsög-kalap jutott ki nekik; hiába éltek itt a fővárosban már a negyedik éve: falusiak maradtak.

-12-

Nem tudtak egész éjjel fenmaradni, hiába közeledett a szigorlat, mindhiába dörzsölték a szemeiket. Tizenkét óra után eloltották a lámpást és lefeküdtek sorjában egymás mellé. Az ágyba Jisbi Bénob feküdt, ő rajta volt a sor. Egy kissé pipáztak, egy keveset beszélgettek régi gimnáziumbeli tanáraikról. Valamelyik utánozta az egyiket, azon nevettek egy sort, aztán elhallgattak.

Vratarits tette magát, hogy horkol, de csak boszantani akarta a többit, nem aludt sem ő, sem a másik három. A rossz szénnek most jutott eszébe felgyúlni, felgyúlt s világított. A házmester csengettyűje minduntalan szólott, az ablak alatt meg a kovácslegények cziczáztak a cselédekkel. Aztán azt sem tudták, honnan vesznek a szigorlatra pénzt. Egyik hazudta a másiknak, hogy van, és nem volt egyiknek sem.

- Az ördög vigye ezt az életet, - szólalt meg Bazsó - beállok kelnernek.

Nem feleltek rája, azzal hagyták helyben. Herman reflektált rá csak később:

- Valakit meg kéne ölni.

- Kuttyák, nincs pénzetek a vizsgára! - jegyezte meg Vratarits.

- Hát neked van? - kérdezték egyszerre hárman is.

- Nincs.

- Mi lesz veletek? - szólt álmatagon Jisbi. Nevettek; hanem hamarosan hozzátette: és velem!

Itt megálltak. Mindnyájukból kitört az elégedetlenség étrendjük ellen. Bazsó a higiénie szempontjából ítélte el az egészséget. Vratarits letorkolta:

- Éhezünk, az igaz, mint a kolozsvári ebek.

Régen uzoválták, most kezdték észrevenni. Különösen a vasárnap délutánok borzasztóak; nem menni sehová. Minden ünnepnapon eljön egy gyógyszerész-hallgató, elhozza a hegedűjét, Hermus megszagolja a gyantát, aztán mulatnak. Iszonyú.

Felültek az ágyban; meggyújtották a lámpát.

- Mit kéne tenni? - kérdé Jisbi.

- Lopni! - szólt az egyik.

- Eladni magunkat! - mondá Kohn, de megbánta, mert kinevették, hogy ő az összetöpörödött kis figurájával el akarja magát adni előre - férjnek.

Mégis csak megmaradtak ennél a témánál. Szerfölött érdekelte őket, hogy vannak előrelátó apák, kik fiatal orvosnövendékeket kitaníttatnak a költségükön - a leányaik számára. Mindnyájan tudtak ilyen esetekről, e fajta szerződésről. A fiatal ember eljegyzi a leányt, aztán pénzt kap a rigorozumokra, meg arra a mi kell. Ehetik, ihatik, még egy-egy olcsó szeretőt is tarthat.

-14-

- Nem is olyan rossz! - jegyezte meg István. Lásd Bénob, te megtehetnéd. Aztán kitarthatnál bennünket.

Egészen fölélénkültek. Beszélgettek mindaddig, a mig csak tartott a lámpásban a bél. Elfogyott, hajnal lett, elaludtak.

Az azután következő napok rosszabbul teltek, mint az előbbieket. Fölfedezték a maguk nyomoruságát, fölmérték, lerajzolták, a képe ott volt előttük folyton. A hónap vége is elkövetkezék, új szállítmány alma is érkezett...

Jisbi Bénob sok drága eledelkkel érkezett meg egy napon. A kovács-inas két butellia bort hozott utána.

Iszonyuan befütöttek a pléhkályhába.

Javában étkeztek már, a mikor valamelyiknek eszébe jutott megkérdezni:

- Hol loptad a pénzt, Sándor?

Mutató ujját - olyan volt, mint egy lécz - fölemelve, Bénob szólt:

- Titok, roppant titok!

Nagyon kíváncsiak voltak a titokra, mely olyan pompásan eresztett, hogy nem igen voltak

-15-

szükségben többé. Hermus dupla sajtot ehetett, sőt a többiek is vacsorálhattak, habár csak otthon, papírról. A két keresztény néha – leginkább a képes ujságok kedvéért – elment valami belvárosi kávéházba és valami könnyű eledellel élt, a miért oszt’ nem tudott aludni egyikőjük sem. Ilyenkor felköltötték Jisbit, a ki szintén általában könnyű álmu volt egy idő óta. Kártyáztak hármásban, fölírásra, elnyertek egymástól vagy egy pár százezer forintot, nevettek, lármáztak, veszekedtek, míg Hermus álmában fölmászott az üresen hagyott ágyba és ott folytatta álmát, felelővén gymnáziumbeli tanárjának:

- «Vade me liber, ibis in urbem...»

Megakadt, öreg arcza, fényes, nagy, szinte kopaszodó homloka is elhalványodott. Mintha a tanár rárivalt volna. Kétségbeesve nyögte az «urbem»-et, nem tudta tovább.

A fiuk megszokták már, hogy álmában hangosan bajlódott a fehér papokkal. Nem is vetettek rá ügyet. Nappal boszantották egy kissé, ámbátor mindent elnéztek neki. Különösen Jisbi szerette nagyon, egyszer egy egész partitúrát hozott neki. Hermus majd megbolondult örömeiben, százszor is megszagolta a hangjegyeket, aztán nyomban lefeküdt az ágyra és fütyölve olvasta az operát.

-16-

Sőt egyszer jegyet is hozott neki az opera színházba. «Kapta.» Össze-vissza forgatták a jegyet, Hermus félt, hogy kilöki vele, nem érvényes. De beeresztették, ott volt véges-végig, először életében. Nem lehetett vele beszélni, a mikor hazajött. Csak a Jisbi vállát, feje-búbját ütögette hálásan.

- Te, te, - mondá - még egyszer bezárnak valamennyiünket!

A másik kettő is gyanakodva nézett Bénobra. Az meg egyszerre elszomorodott.

- Miért? - kérdé.

- A jegy... a pénz... a vacsorák.

Mindnyájukat elkedvetlenítette ez a jólét, melyet társuk titkos módon szerzett meg nekik. Vratarits a lehorgasztott fejét vakarta:

- Csak azt mondd meg, hogy nem valami becstelenség...

- Ahogy felfogjuk a dolgot! - mondá Jisbi nevetve és elpirulva.

Megrémültek, faggatták, végre is megnyugtatta őket.

- Egy kis kölcsön, egy megbolondult rokonomtól, ne féljete.

- Szamarak! - tette hozzá később igaz haraggal.

Ez a hang megnyugtatta őket egy kissé. Kevesebbet spionkodtak utána, egyszer éjjel mégis meglesték. Későn jött haza, izgatott és szótlan volt, hamar lefeküdt és valamit tett a párnája alá.

-17-

Nem aludt el egyikőjük sem, visszafojtott lélekzettel várták, mi lesz.

Jisbi Bénob éjjél felé felült ágyán és hallgatódzott. Aztán párnája alól kivette az ismeretlen tárgyat, meggyújtott egy gyufát, annak a világánál nézte. A fiuk a paplan alól sunyin lesték, hogyan élénkültek meg savószínű szemei, mint szikráznak, majd mint telnek meg könnyel, a mint az ismeretlen tárgyat - az arczképet nézi. Most meg - ni! - küzködik magával, hogy mit tegyen, végre is az ajkához viszi... megcsókolja.

Bazsó paplana alatt nem tudott elfojtani egy rövid vihogást. Bénob elordítá magát.

- Gazemberek! És hamarosan párnája alá akarta rejteni a fotografiát. De késő volt, Hermus rávetette magát, mint egy macska, megfogta kezeit.

- Megöllek! - kiáltotta Bénob, lelökve magáról, de abban a pillanatban Vratarits ott térdelt a lábain. Bazsó meg lámpát gyújtott. Egy kissé megrettentek, Jisbi nem vette tréfára a dolgot, szemei vérben forogtak, az erek kidagadtak hosszú nyakán!

Egyre-másra dobálta le a fiukat magáról, ökölcsapásokat osztott fejre, mellre, jobbra, balra. A Bazsó foghúsa már vérzett és ez dühbe borította őket, megint csak rámasztak, hogy elvegyék tőle az arczképet. Nevettek, káromkodtak, kiabáltak:

-18-

- Mutassad... megmutasd!... Lássuk a donnát.

Kimerült végre is. Egész testében elhalva, ajakát véresre harapva, meztelen szőrös mellével úgy feküdt ott, mint egy legyőzött, szomorú faun. Az arczkép kihullott a kezéből a földre. Diadallal vették föl a fiuk és odavitték a lámpához. Tartották egyszerre mind a hárman. Az első pillanatban meg voltak lepelve.

Egy gyönyörű szőke leányzó ragyogott rájuk a fekete arczképről. Az egyszínű fotográfia ezer színt játszott az éjben előttük. A kicsiny, finom arcz vakító fehér volt.

Világos-szőke, puha hajerdő vetett rá rózsaszínű árnyat. A nagy, világos szemekből a túlvilági élet sejtelmes képei sugárzottak ki. Valami csodálatos jószág, átszellemültség, különös, a sugárnál fényesebb, a fehérebbnél fehérebb fényt vetett az arczra. Csak ajkai körül, állán ült valami szomorú komolyság.

A legyőzött tehetetlen ember kérőleg, szomorúan nézett feléjük, mint egy kutya, a mikor ütni akarják.

-19-

- Ne félj, Jisbi, nem eszszük meg! - mondá Vratarits, egészen ellágyulva. Megfordították az arczképet, Herman olvasta, a mi a hátára volt írva: «Sándoromnak, az enyémnek. Ida.»

Két fiu komoly maradt. Bazsó vinnyogott egy kissé: «Hm, hm, haj, hó!» Csendesen nézték újra az arczképet. Közelebb vitték a lámpához és a mint nézték, nézték, az ábrándos, vakító fej körül meglátták az egy kissé elfödött, de azért egészen jól látható púpot.

- Egy púpos leány! - ordított föl, mint egy vad ember, Hermus.

Egyszerre röhögtek el magukat.

- Adjátok ide! - szólt Jisbi Bénob, csendesen.

Vratarits odaadta neki, elhallgattak, el is szomorodtak egy kissé. Vratarits egészen elkedvetlenedett:

- Ez úgy látszik, egészen komolyan veszi a dolgot, ezt az izét. Kár volt bántani.

Azon igyekeztek, hogy kibékítsék. Könnyen ment, tulajdonképpen nem is haragudott rájuk.

- Az ember fiatalember; - mondá. Én is úgy tettem volna.

Nem zavarta semmi a régi barátságot. Vidáman éltek, az almát eladták, meg nem ették. Aztán egész biztosra tanulhattak, Jisbi kijelentette, hogy a rigorozumpénzek meg lesznek a kellő időre. Ő ad nekik kölcsön, megadják, ha orvosokká lesznek, megházasodnak. Nagyon szívesen belenyugodtak ebbe a propozícióba, csak Vrataritsnak voltak aggályai, igyekezett négy szemközt beszélni Jisbivel.

-20-

- Te Sándor, mondá, a mikor végre előfoghatta - mije vagy te annak a szép kis púpos lánynak?

- Én?

- Te, te, nem is én. Kitart? Izé, hogy is mondjam, az tart ki bennünket?

Jisbi elhalványodott, még a nagy, rozsdás foltok is eltűntek arczáról. Kapkodott a levegő, a szó után. Végre is nagy erővel vágta vissza:

- Ostoba beszéd, egy ilyen leánynak nincs szüksége arra, hogy kitartson valakit!

- Nem is ő... hanem az apja!

- Képtelenség, ez belehalna, ha megtudná!

- No, nem kell azt megtudnia.

- De tudnám én! Egy lánynyal, a kit nem szeretek, azzal megtenném, nincs abban semmi. Későbbben kapja, korábban kapja az ember a hozományt. Te is ilyen bolond vagy, hogy adsz az ilyesmire valamit? Hanem ezzel a lánynyal, ez más, megvetném magamat, szembeköpném magamat a tükörből...

-21-

Nagyon erővel beszélt, de a végén nagyon is elcsendesedett. Dörzsölve rángatta a nagy orrát, laposakat pislantott barátja felé:

- Titusz, - mondá csendesen - hát csakugyan úgy meglátszik az az arczképen is?

- Az bizony meglátszik, öreg; de nem baj; kinek mi köze hozzá?

Sokáig sétáltak ez estén. Ittak egy kis borókát is, a mitől Jisbi még szomorúbb lett. Egész estén át nem lehetett szavát venni. Így volt ez ezután, hol víg volt nagyon, hol egészen szomorú.

- Olyan vagy, mint egy beteg ökör! - mondá Vratarits.

Jisbi mosolygott ezen a hasonlaton. Jóváhagyta. Fejét tenyerére támasztva, bólintott:

- Olyan vagyok!

- Ki fogunk innen vetni! - enyelgett vele Hermus.

- De hát hogy vizsgáztok akkor? - mondá Jisbi, éppenséggel nem a szemrehányás hangján. Maga-magának mondta, nem egyszer, többször is:

- Kutyák, hogy vizsgáznak akkor!

Pedig a vizsga és még inkább a vizsgadíj letételének határideje rohamosan közeledett. Hermus papiroson kiszámította a napokat, az órákat, a perczeket. Négyezer huszonnégy óra, már csak háromszor...

-22-

Iszonyuan tanultak ezen az utolsó napon. Vrataritson szinte dühroham vett erőt. Csak Jisbi hallgatta szórakozottan a Hermus előadását. Néha nem ide tartozó megjegyzéseket tett:

- Fiuk, tanuljatok, hogy minél előbb, mennél több hamis visum repertumot állithassatok ki...

- Az a fő, hogy az a fiu, a kit nemzetek majd, ne legyen koldus-kutya!

Ügyet se vetettek rá. A tanulás, helyesebben a boldogulni akarás láza befelé terelte látóképességüket. Azt se jegyezték meg valami különösebben, hogy nem vacsorált otthon. Hanem a mikor reggelre kelve nem látták fekhelyén, ki-ki megvakarta a feje búbját, a maga szokása szerint. Vratarits szidta:

- Lump faj a zsidó! - mondá elgondolkozva.

Bazsó megrettent:

- Hátha elkártyázta a *pénzünket!*

Elindulának keresni Jisbit. Sehol semmi nyoma. Meglátogatták a gyógyszerész-hallgatót, az látta egy órával előbb a tejedében. De erre nem lehetett adni, mindig hazudott. Több jellembe vágó hibát tudtak róla a fiuk, például azt, hogy tudatlan emberek előtt orvos-növendéknek adta ki magát.

-23-

- Jó volna azt a bizonyos Idát kikeresni! - mondá Titusz. Ennek a Jisbinek alkalmasint baja van ezzel a kis békával.

A maguk nagy próbálatlanságával megkísértették kétszázézer asszony közül kikeresni ezt az egyet. De az egész városban nem találtak se jó, se rossz asszonyt, egyetlen egyet sem, a ki ismerte volna Bénobot.

Meghült bennük a vér. Két napja mult már, hogy a nagy filiszteus nem mutatkozott az almaszagú szobában. Nem tudtak tanulni többé, rakásra ültek a befütött, de égni nem akaró kályha előtt.

Reggel volt. Hermus félig felöltözve didergett, Bazsó az óráját nézte:

- Két óra az élet; ha addig ki nem guberáljuk a pénzt...

Vratarits Titusz haragosan intett a kezével:

- Egye meg a fene a professzorokat, a vizsgát, az egész életet... Csak ez a fiu jönne haza, ez a héber, ez a barom, ez a gazember!

A szertelen dühtől megnedvesedtek a szemei. Nem tudott maradni többé egy ültő helyében, felkelt, leült az írásra szolgáló asztalhoz. Kezébe vette a tollat és rajzolgatott az itatós papirosra.

-24-

Egyszerre letette a tollat. Jisbi valamelyik utolsó napon telefirkálta az egész papirost. Olvasta először magában, aztán hangosan.

- A Jisbi, nézzétek, teleirta...

- Mit firkált?

- «Úgy iszom a gúnyt, mint a vizet!» «Az a fiu a ki egy hétig napot evett - el van veszve!» «Királynak lenni jó!» Anatomia, anatomia, anatomia, anatomia!

Nem értették, mit jelenthetett ez a százszor leirt anatomia. Nyitva maradt ajakkal hallgatták. Hermus egyre kinézegetett az ablakon. Titusz folytatta a felolvasást:

- «Mielőtt megláttalak, mielőtt ismertelek, Ida!...»

Verset akart írni. Nincs ott a többi?

- Nincs, csak sok, sok I betű. Meg itt még egy sor: «Biri, Kata adieu!»

- A kecskék. Búcsuzott tőlük! - hebegte Hermus fuldokolva.

Elhallgattak. A szoba megtelt kályhafüsttel, gózzal. A korom lerakodott halvány arczaikra. Nem tudtak egymásra nézni, kitekintettek a havas, néma, elhagyatott udvarra. Hátha egyszerre csak jön, megjelenik, mint ahogy lóbálódzva szokott roppant nagy lépésekkel, sebesen.

Nem jött. Hermus valahogy föltápáskodott, kinyitotta az ajtót, nyitva hagyta.

-25-

- Mit csinálsz, meg vagy örülve?!

Csakugyan, mintha meg lett volna örülve, egy darabig némán állt a nyitott ajtó előtt, aztán furcsa kézmozdulatot tévén, a levegőnek susogta:

- Jisbi, aranyos Bénob, Sándor, jere be!

Nem mosolyodtak el azon, a mit cselekedett. Különben is megbánta, leült, elővette kedves könyvét, a bibliát, kinyitotta találomra és olvasott, mint ahogy rendszeren szokott, hangosan:

«Sokkal inkább nem hallgat meg, ha azt mondod: Isten nem viselsz én rám gondot! Az ítélet azért legyen ő előtt, és reménységed vegyed ő benne. Most pedig mivelhogy ezt nem miveled...»

Hangja elfult, nem tudott olvasni.

- Tovább, olvassad tovább!

Könyves szemmel, kibicsakló hangon, kapkodva folytatta:

- «Várj még egy kevéssé, megmutatom néked az igazat; mert még vagynak az Istennek

Dühösen csapta be a nagy fekete könyvet, anélkül, hogy lapjait megszagolta volna. Fölmászott az ágyra, összekuczorodott. Vratarits odalapította arcát a fagyos ablakhoz, a koromtól piszkos, a könyvtől nedves volt a képe, mint egy porban játszó síró gyereké.

- Nem látok - szólalt meg egyszerre. Nem látok, gyertek csak! Jisbi Bénob másik két barátja is odaállott az ablakhoz. Lenéztek az udvarra. -26-

A házmesterrel jött fölfelé a klinika szolgálja. Mit keres ez itt? kérdezték maguktól egy pillanatra. Aztán nem kérdezték többé, meggémberedve várták, mint jön mind-mind közelebb a sötétzöld ruhás, ezüst-zsinóros ember, azon a havas nyomon, a hol Jisbi Bénob lóbálódzott előre hatalmas csontjaival, gyermekre szabott kis télikabátjában még egy pár nappal előbb - utoljára.

Titusz a küszöbön várta:

- Nos, megtalálták?

- Meg, - mondá a zöldruhás ember, a ki hullákot szokott vásárolni az egyetem boncztoni intézete számára.

TÓTH TERÉZIA.

Husz forint ára részvétellel kísérte ki a professzor Zsobokinét. -27- -28-

A rendelő szoba ajtajában elbucszúzott tőle és visszaszólította az urát: -29-

- Ügyvéd ur, egy pillanatra! Ónagyságához semmi reményem, miért veszne el véle ön is? Mentse magát, ajánlom a föltétlen különélést; a gyöngédség ilyenkor bűn a természet ellen. Isten önnel!

Azonnal haza utaztak, bár Zsobokiné elég jól érezte magát. A professzor egészen megnyugtatta, egy kis megfázás az egész - ő is mint annyi más, jeges vizet ivott bálban, meghűtötte torkát... Egy kis köhögés, egy kis láz, nemsokára véget ér az egész.

Otthon, a tiszta levegőjű mezővárosban meg éppen megkönnyebbült. Ő vigasztalta az urát, a kit elkeserített, hogy házasságának már második hónapjában kórház lett a frissen festett, ujonnan butorozott, kedves kis lakásból. És még nem is vizitáltak, a társaság még még is ismerte a felföldi faluból idehozott asszonykát, hozzájuk nem jött senki, ők nem mehettek sehová, nem hívhatta meg - a mint tervelte - nőtlen és feleséges barátait egy kis vidám vacsorára, kint az udvaron, az akáczfák alatt. -30-

Fiatalos jó szive egészen elkeseredett, hogy éppen ő az, a kit ilyen szerencsétlenség ért. És egyszer-egyszer éjjel sirt is, siratta a maga megromlott életét és a szegény Klárikát, a ki oly öntudatlan és oly rohamosan hervadt, mint egy lobelia erős napon. A szemében benn volt a halál, de ő maga nem ismerte azt meg és még kevésbé tűnt föl neki férjének megrémült arcza, a mint még formás karjait kinyújtotta utána, hogy magához ölelje.

- Nem szabad azt! - szólt a férj és elhúzódott tőle.

Azt? kinek? Kétségkívül neki, a beteg asszonykának; belátta és túrtóztette magát, daczára a szerelem és pusztulás kettős lázának, mely szívét, vékony ajkait, szempilláit, nagy hamuszóke haját, egész kis testét megremegettette. Nem tudott férjére ránézni annélkül, hogy a legnagyobb lelki izgalmat ne érezze, hát az minél kevesebbet mutatkozott előtte; egyszerre megszapordtak az ügyei, mindig a bíróságnál járt, csak mikor evett, - külön kellett étkeznie már - csak ilyenkor látták egymást.

Egyedül volt az asszonyka egész napon át az öreg Tóth Teréziával, a cseléddel. Ült az ablaknál, Terka letelepedett a földre és beszélgettek. Az ablaknál nem igen volt mit látnia, a nagy utcza kihalt egészen. Maga a város is kivonult a városból, arattak. Szárazság és csend ült mindeneken. A fonnyadt, tikkadt, poros fák alatt - a házak előtt - egy-két kisebb és elhagyottabb gyerek játszott a porban, ette a papsajtot, ingerelte a kutyákat, melyek most urrá lettek a város fölött. A nyomasztó csendességben ugatásuk egyenletes kórusa hallatszott, semmi egyéb. Nagynéha egy-egy parasztasszony papucsá kattogott végig az utcán, ételt vitt az urának, talán két óra járásnyira, az átányi földekre... Zsobokiné utána nézett és valósággal sajnálta, mikor az asszony piros fejkendője végképpen eltűnt az utcza piszkossárga színében. Odafordult Teréziához: -31-

- Terka, Terka, miért is nem én vagyok az a csunya parasztasszony, a ki ételt visz most az utcán és miért nem az én Gyurim az, a ki valami asztag tövében éhesen, fáradtan várja: mikor látszik már a piros fejkendőm?

A cseléd megvigasztalta; olyan könnyű volt megvigasztalni, olyan kedves, tanulatlan lélek volt, hogy csak a jóban tudott hinni. El lehetett bolondítani mesével, hallgatta volna folyton. -32-

Az öreg Terka nem fogyott ki soha, tudott mindent. Olyanokat, a miktől sirni lehetett a más baján, és ez a legvigasztalóbb, mert ez alatt a maga baját felejt el az ember. Olyan jóízűket sirtak együtt, az asszonykának ezenközben alig tűnt fel, hogy most már sokkal többet kell feküdnie, még rekedtebben beszél, a férje alig érti már, a mikor édeskedő szóval fordul hozzá; csak Terka tudja

mindig, hogy mit akar, mi jót főzön most, mit meséljen el, Szent Genováva történetét, vagy azt a nagyon vidám verset, mely így kezdődik:

„Porka havak hulladoznak
De hó reme roma.“

Nagyon a kedvére tudott tenni, csak a kis lányát, a ki itt élt vele a konyhán, nem eresztette be hozzája; ő maga ott bóbiskolt ágya előtt éjszakának idején is, olvasóját morzsolgatván, bár asszonykája betegsége alatt az érdemleges imádságot elmondta helyette a templomban barátnéja, Bordás Marcsó, a cselédhurczoló. Mégis, a jó Isten érdekében meg tett itt is, a mit tudott; imádkoztatta az asszonykát is, a mikor az nem tudott aludni, sőt gyöngédsége daczára figyelmeztette egyszer-egyszer a halálra is.

- Asszonykám, ébren van-e, hallja-e? Hol kívánna maga nyugodni, ha egyszer meghalt? Nem azért kérdem, mintha azt gondolnám; nem adja ő szent felsége azt olyan könnyen maguknak, a kik fiatalok. De jó azt az embernek tisztán tudnia a maga lelkében.

-33-

Klári kémlelődve nézett a cseléd piros arczába, de csakhamar megnyugodott.

- Tudja Dókám, - mert így hívta mindenki Tóth Teréziát - tegyenek engem addig a nagyapa kriptájába odahaza, Fedémesen, aztán építsenek egy másikat nekem a jávorfák alá.

- Tudom, tudom, lelkem. A mikor kis lány volt, akkor is szeretett arrafelé játszani; szép, sárga virágok voltak ottan. Én meg az öreg nagyanyja libáit legeltettem még arra pesztra koromban. Akkor nem is volt még az temető, de azóta nagyon halnak ezek a falusiak is...

Csak megint a halottakról beszélgettek az álmatlan éjszakákon; a cseléd minduntalan visszatért erre a tárgyra, mely őt jobban érdekelte, mint az élő világ. Hogy halt meg az asszonyka anyja, hogyan pusztult ki az egész család - java részét nem is ismerte Klárika már - mint maradtak csak ketten az öcscsével?

- Az jussolna maga után lelkem, ha meghalna? - kérdé hirtelen.

Klárika mosolyogva nemet intett a kis, sápadt fejével.

-34-

- A mi az enyém, az Gyurimé, minden!

Dóka Terka akart valamit mondani, de csengettek, ki kellett szaladnia, hogy kinyissa a kaput. Az úr jött haza, kimelegedve, hátracsapott kalappal, egy kis szózatot kedvvel, de a ház levegője, a cseléd morczos képe azonnal kijózanította.

- Hogy van az asszony, aludt már? - kérdé szinte alázatosan.

Terka mérgesen csapta be utána a kaput és egyenesen rátámadt:

- Hát most kell hazajönni a tekintetes urnak? Hát nem tudja bevárni, a mig magától behunyja szemeit. Csak erővel akarja befogni a tekintetes úr. Már ha másért nem, azért, a mit jussol utána, lehetne hozzá több jóssággal...

Ettől fogva csakugyan több gyöngédséggel volt Zsoboki a beteg asszonyka iránt. Mellé ült, meg-megsimogatta, egyszer-egyszer megcsókolta a haját. Igérte neki, hogy elviszi fürdőre, csak felkelhessen az ágyból. Éjjel is benézett hozzá, ha a nagy köhögési rohamban hallotta a fuldokló hangját:

- Gyurim, Gyurim, ne hagyj! Néha elég volt, ha kezét a beteg homlokára tette és az mindjárt kevesebbet szenvedett. De végre is, dolgai voltak, naponkint alig lehetett vele egy-két órát. Az asszony egyedül maradt Terkával, hallgatta a meséket, a titokzatos beszédeket a különös és tiszteletteljes halálról. Olykor beült hozzájuk egy-két szóra Bordás Marcsó is, hozott egy kis gyümölcsöt, némi hirt a városból, a parochiáról. Egyszer oszt' közöttük termett Kati, egy szent életű nagy paraszt leány, a ki tizenhat éve köhécselt már a szomszéd portán és most, hogy baja rosszabbra fordult, eljött kérni egy kis kávé. A két paraszt-asszony behivta a beteg-szobába, hadd beszéljen szent történeteket.

-35-

Az utolsó hetek így teltek el a fantasztikus társaságban, melyben mindenki igen nagy véleménynyel volt a nagyon is különös halálról. Csak az előleges kinokat szidta Dóka Teréz, a mire Kati megjegyezte:

- Ha szűz Mária úgy akarja, teljék benne ő szent kedve!

Zsoboki Klára bólított rá a fejével és visszafojtotta jajait, különösen éjszaka, a mikor a szomszédos szobában feküdt könnyű álmú ura. Odafordult a cselédhez:

- Meg fog unni, ha aludni sem hagyom. Adjon valami csillapítót innom, Dókám, maga az én anyám. Nincsen nekem, maga az enyém, csókoljon meg, Dókám!

Az utolsó héten - gyümölcsérő szeptember volt - végkép belekapaszkodott a kis parasztasszonyba. Nem tudott nélküle ellenni egy pillanatra sem. Ott muszájt lenni akkor is, a mikor az orvos rábeszélésére végrendeletet irt az ura javára. Komor arczczal fordult el, a mikor felolvasták a testamentumot; csak akkor pillantott feléjük, a mikor a jegyző ahhoz a részhez ért: Összes ruháimat hagyom Tóth Teréziának. Arcza egy kissé földerült, megcsókolta asszonykája kezét és némi hálával nézett a férj felé, a ki igazán szívéből könyezett e pillanatban.

-36-

Hát csókolja meg legalább! – sugta feléje a cseléd.

A férj elhalványodva hajolt le a feleségéhez és hirtelen csókot nyomott ajkára. Az meg magához ölelte hosszan, percekig, el sem akarta engedni többé: de karjai lehanyatlottak, nem tudott ölelni már, még csak egy napja volt hátra. Könnyen mult el az utolsó huszonnégy óra. Nappal aludt Klárika, estefelé megkérte az urát, olvasson valamit, szereti hallani a hangját. Éjfélkor, a mikor már mindenki elcsendesedett és csak Terka dudolta a szentkúti énekeket, egyszerre enni kért. A cseléd kiment a kamrába s a mikorra visszajött: asszonykája ott feküdt megmerevedve.

*

Tóth Terézia magára maradt a gazdájával. Szívesen maradt a portán, mert a fizetését fölemelték egy forinttal, és apró jószágot is tarthatott. -37-

Legelsőbb is nagy rendet csinált a házban. Kisurolt, kiégetett mindent, a mihez az asszonyka valaha csak hozzáért. Egy pár hét mulva trakták voltak az özvegy ember házában. Terka süttött, főzött, egészen vidám volt. Csak este ne lett volna soha. Az eperfa olyan csunya árnyékot vetett az udvaron. Bólongat, beszél, valamit mondani akar.

Bordás Marcsó is, Kati is úgy vélték. Marcsó mondá:

- Csak érteni kellene! – Kati folytatta:

- Talán az asszonykánk akar valamit mondani, Dóka!

A cseléd szemébe húzta keszkenőjét.

- Az bizony lehet. A mikor első délelőtt feküdt kiterítve, akkor is szólott hozzám. – Öltöztessen föl Terkám! – mondotta. Felöltöztettem nagy sebtibe, mindjárt vidám lett az orcája. Addig olyan kegyetlen volt, egy fájdalom.

Beszaladt a konyhába, lekapta az ételt a rostról és kijövéen, folytatá:

- Az a hunczfut ura, hát megfordította egyszer is, a mig feküdt! -38-

Hajnaltól estélig főzött, mosott az urának nagy szorgossággal, azonban ha jött az estve, összeült barátnéival, beszélgettek az asszonykáról, bíralták az ura magaviseletét és ki-ki előadta éjszakai álmát. Minden éjjelen legalább egyikőjük álmodott az asszonykáról: Kati leginkább azt, hogy megjelent neki és kérte, imádkozzék érte, habár odafent egészen jó a sora. A cselédhurczolóné leginkább csak futólag látta, két lánygyerek aludt vele és azok mindjárt felköltötték, ha valami álma akadt. De Tóth Teréziával valósággal vele volt szüntelenül. Nem hagyta békén, mindig volt valami kívánsága, egyszer-egyszer nem is könnyen teljesíthető. Az utolsó kívánsága csakugyan megzavarta az öreg cselédet. Menten elhivatta Bordásékat és előadta nekik:

- Megint velem volt az asszonykám. Azt mondja: Dókám gyere utánam, rossz itt magamban. Intett, hívott a kis ujjával. Aztán megint integetett, hogy maradjak, hanem küldjem előbb a kis urát, az jöjjön hamarabb, de most mindjárt!

Valamennyien megegyeztek abban, hogy kívánja maga után.

*

A tél elég csendesen telt el. Tóth Terézia járt a hajnali misékre és azokon könyörgött, hogy a boldogságos szűz Mária teljesítené megboldogult asszonykájának minden kívánságát. – Tisztára azért imádkozott, hogy a gazdája elpusztuljon, utána menjen a Klárikának. És egészen belefáradt a várakozásba, hogy az semmiképp sem akart ágyrak esni. Leste az arcát és reménykedett, ha egyszer-egyszer lankadtnak látta. -39-

Tavaszszal egészen megvigasztalódott, április elején a gazda egyszerre leesett lábáról; az orvos úgy vélte, hogy az a baj támadta meg, a mi feleségét elvitte: gégesorvadás. Csakhogy rövidebb lefolyásúnak látszott az egész. Zsoboki nagyon is hamar megadta magát a pusztulásnak, káromkodott, nyögött – félt.

Tóth Terézia ápolta őt is, virrasztott mellette, törülte róla az izzadságot, és lázasan, türelmetlenül várta a végét. Egész boldog volt abban a tudatban, hogy ő imádkozta le elmulását, hogy elküldheti asszonykája után, a hol oszt' mindétig együtt lesznek, a hová úgy várják:

- Jön-e már! – izente neki az álmon keresztül; – várom! Megy, megy asszonykám, várjad! – morogta a cseléd, de magában erősen töprenkedett, hogy az özvegy olyan sokáig vivódott, egyre húzta, halasztotta a dolgot.

És oly gyáva volt, megrémült, valahányszor köhögési roham fogta el; mint egy fuldokló gyerek, úgy kapaszkodott belé és kiáltotta: «Vizet, vizet, Terkám!» Egy éjjelen hiába kiabált. A cseléd ott állott közel ágyához, reszkető lábai a földbe gyökereztek, szemei villogtak a sötétben, a mint rámeredt a fuldokló, könyörgő, kétségbeesett betegre. Hagyta, hadd pusztuljon el, segedelem nélkül, menjen gyorsan... arra az ismeretlen portára, a hol bizonynyal rozmaring-koszorúval a fején, fehér ruhában várja az elhagyatott, halovány kis párja. -40-

*

Tóth Terézia fekete keszkenőjét a szemébe húzva, ment a gazdája koporsója után és sirt

KÉT KATONATISZT.

-41-

Nem voltam meghíva karácsonyestére sehová. Csendesen, magányosan megvacsoráltam, aztán siettem át a kávéházba.

-42-

-43-

Iszonyú ez az ünnepi csend. Zakatol a fejembe, mind azt zúgja: «te vagy egyedül tűzhely nélkül, te vagy egyedül...» Dehogy, valami lépés kopogását hallok messziről. Szinte megvigasztal a velem szembe jövő czilinderes úr, a míg meglátom közléről, a gázlámpa fényénél. Gyászflór van a kalapján. Aligha divatból cselekedte... Összenézünk, nem mint ismeretlenek, hanem mint elhagyatottak, és megbarátkozunk egy pillanat alatt, egy pillanatra. Megszólítanak egymást, de győz rajtuk a konvenció és ki-ki megy a maga útján.

Megyek a kávéházba. Rövid út, de valóságos kalvária ebben a nyomasztó ünnepi hangulatban. Az utcza sötét némaságába az ablakokon át karácsonyfák ragyognak ki. Mosolyt látok, örömet látok, meleg fényt és ragyogó szeretetet - ablakon által. És mindez nem az enyém, mindez a másé. De legalább többen volnánk, a kik elhagyatottak!

-44-

Benyitok a kávéházba. Senki, egy szomorú pinczéren kívül, a ki megütődve néz rám. Átmegyek a kisebb terembe, ott mégis van két fiatal, kicsipett, vidám katonatiszt.

Ott üldögéltünk egymással szemben egy jó óráig. Néztük az ujságokat, néztük egymást. Katonák igen keveset beszéltek egymással, de annál többet ásítottak.

- Gyerünk haza! - mondá az egyik.

- Gyerünk! - mondá a másik. De azért maradtak.

- Nem fogunk snapszot inni? - jegyezte meg az egyik. A másik megerősítette:

- Nem.

De mégis csak ráfanyalodtak egy pohár cognacra. Aztán hozatták a pálinkát egyre-másra, egészen belejöttek. Csaptak maguknak egy kis ünnepet és az asztalon keresztül kezdtek barátságosak lenni irántam. Az egyik például konstata, hogy civilizált is lehet becsületes ember. A másik erre tudott példákat is. Szólt egy zsidó katona-szabóról, a ki becsületszóra és kamat nélkül adott neki kölcsön.

Ez a példalódzás kétségkívül nekem szólott; arra az esetre, ha: mesterember lennék, avagy ha zsidó volnék.

-45-

Világos, hogy invitáltak magukhoz. Nem is sokat tépelődtem, átmentem hozzájuk és bemutatam magamat.

Hárman ünnepeltünk ezentul. Igaz, hogy az ünnep dolgában ők előnyben voltak fölöttem, a mennyiben hamarabb kezdtek. Az egyiknek, a hadnagynak, éjfél felé már is nehezen forgott a nyelve, a másikkal meg - bizonyosan szokása ellenére - ugyancsak kerepelt. Elővigyázatos volt mégis és mielőtt expektorált volna előttem, megkérdezte ötször is, hogy nem voltam-e szekerész-tiszt, mert ha igen, sajnálattal bár, kénytelen visszavonni a köztünk kötött örök barátságot. A mikor végre megnyugodott, hogy soha sem voltam és soha sem leszek furvézer, legintimebb dolgairól kezdett beszélni, rövid, szaggatott és nem mindig érthető mondatokban.

A fiatal tiszt minduntalan bólongatott a fejével: «igaz, úgy van, Gusztáv egy helyes gyerek!»

Csakugyan helyes gyerek volt a Gusztáv, a mint beszédéből kivehettem. Tiszta, őszinte, meleg szívű fiú, a ki a háborúban bizonyára hős lett volna, de így békében legfőbb foglalkozása a szerelem volt.

Szeretett egy leányt, a kinek nem volt kaucziója, hát nem vehette el. És mert nem vehette el, nem járhatott többé a házhoz sem. A leány ajánlotta neki, hogy vesse le az egyenruhát, legyen polgár, szeretni fogja akkor is.

-46-

A Gusztáv ebben kételkedett egy kissé. Soha - azaz kilencz éves kora óta - nem volt polgári ruhában. Kérdezősködött is tőlem:

- Milyen lehet az? Igen kényelmetlen lehet.

Megborzongott a gondolattól is és egy pohár rumot ivott rá. Az ital egy kissé megbékítette a polgári ruhával, de megint más skrupulusa támadt. Miből lehetne ilyen embernek, mint ő megélnie?

- Legyek postatiszt? - mondta magának iszonyú keserűen. - Legyek postatiszt? - kérdé tőlem és bajtársától.

- Soha, inkább meghalni! - mondá a másik.

De a tiszt nem akart tudni a halálról semmit, ellenkezőleg, meg akart házasodni mindenképpen. Megdöbbenő őszinteséggel tárta fel előttem családi körülményeit és vagyoni

viszonyait.

- Apám őrmester Jaromeásban. Az én birtokom ez!

Himzett pénztárcájából kivett egy lejárt sorsjegyet. Abból fidibuszt csinált és rágyújtott nagy ünnepélyességgel egy verzsínára. Lassan szivarozott, úgy mint a szegény ember, a mikor tudja, hogy ez az utolsó ma, többet már nem szabad, többre már nem telik. Nagyon fegyelmelve lehetett ez a derék fiú, hogy ebben az állapotban is úgy tudott mértéket tartani, ha öntudatlanul is.

Úgy vettem észre, hogy egy párszor készakarva kihagyta aludni a szivarját és nézte, forgatta, mintha attól kérne tanácsot.

- Most már minden borbély megöli magát. A revolvert a grájzlerájokban árulják.

A bajtárs nevetett ezen a mondáson, maga Gusztáv is nevetett, én is nevettem, valahogy olyan hangulatba jöttünk, hogy a polgárembereket kezdtük becsmérelni, a miért mindjárt-mindjárt a pisztolyokhoz nyulnak. Egészen fölvidultunk ezen, a mig Gusztáv egyszerre, hirtelen elborult. Ujra azt emlegette, hogy nem lesz postatiszt, sem tanító, sem irnok.

- Hát mit fogsz csinálni? - kérdi a a másik.

- Elmegyek a császárhoz.

Mindketten elcsendesedtek. Körülnéztek a kávéházban és a mennyire állapotuk engedte, gyanakodva néztek rám. A nehezebb nyelvű bajtárs suttogva kérdé:

- És mit mondasz ő Felsége előtt!

Gusztáv mereven, - engedelmet a szóért - szinte bután nézett a levegőbe. Alaktalan fogalmak zsonghattak a fejében, valami olyas, hogy a mit hivatása parancsol reá, az több a zsarnokságnál, az kegyetlenség. A mióta a kadétiskolából kikerült, talán csak most lázadt fel először a szubordináció gondolata ellen. Úgy lehet, azzal is foglalkozott, hogy mi az igazság és mi az igazságtalanság? Talán a filozófiának némi köde is párologni kezdett agyában. Egyszerre nagyon kipirult, izgatott lett és egészen hangosan mondá:

- Hát azt mondanám, hogy én is ember vagyok, Felség! Ember vagyok!

A kisebbik katona csitította. A pinczér is messziről veszekedésnek tartván a hangos beszélgetést, megszólalt:

- Uraságok, engedelmet, zárunk!

Hirtelenében megittuk a testut, aztán elmentünk más helyiséget keresni. A budai oldalon nem találtunk egyetlen egyre sem, a mely nyitva lett volna. Átmentünk Pestre. Karonfogózza ballagtunk az elhagyott utczákon. Gusztáv most hallgatott, annál többet beszélt a kisebbik tiszt. Ez is megtisztelt azzal, hogy beszélt a bajairól. Nagyon tetszett neki a katonai pálya, de két nagy hibáját látta. Legelsőbb is: nem aludhatja ki magát az ember soha. Aztán: nem mehet végig az utcán az édes anyjával!

- Egy kis kávémérése van, polgári kintinja. - Nem akar kalapot venni, nagykendőben jár, egy kissé kövér, a ruha nem áll rajta, de nagyon jó asszony... És a tiszték nem veszik jó néven, ha kollegájuk az utcán ilyenekkel jár. Sőt a reglement meg is tiltja.

Odafordult a hallgatag Gusztávhoz:

- Mit, Gusztáv? Igazat mondok, vagy nem?

Bizony el voltak ázva már egy kissé. Ott az utca közepén erre a kérdésre megszorították egymás kezét és megcsókolták egymást. Pedig már reggeledett, az ujságkihordó asszonyok itt is, ott is előbukkantak a nagy nyaláb karácsonyi számokkal.

A katonatisztek átadták névjegyeiket.

- Ha valaha szükségben lesz!

Aztán elváltunk. Gusztáv erősen megmarkolta a kezemet és a fülembe sugta:

- Ember vagyok! Ember vagyok! Az akarok lenni.

Miért sugta ezt nekem? Mit akart vele mondani? Éppen csak hogy beszéljen, mint mikor a gyerek dadogni kezd és tetszik neki a szó, a maga hangja. Gyönyörködik az értelmetlen mondásokban, addig is, a mig az lassankint értelmet nyer. A mig esze megnyil, lát és ítél a józan és józantalan emberi dolgok felett.

SZINHÁZ UTÁN.

Mindjárt az első felvonás alatt - Mignont adták - Mignon egy sajátságos arcot vett észre a nézőtér utolsó másodemeleti páholyában.

«Ki ez?» kérdezte magától szerepének szünete alatt s míg a férfiak rajta legelező szemei lágyan simogatták ideges kis testét: az ismeretlen emberarcz ismerős tekintetére egyszerre megborzongott.

«Ki ez, mit akar, miért néz rám olyan mereven?» szólt magához, míg odaállt a sugó elé, hogy a románczot elénekelje.

Az opera közönsége tapsolt, Mignon meghajolt és félszemmel felnézett a másodemeleti páholy felé.

Az alak mozdulatlanul ült ott, egy kissé hátrahúzza székét: félarcza vörös árnyékban, csak szemei körül és homlokán ragyogott világosság. Homlokán, mely kopasz volt és szemein, melyeknek fénye olyan intenzíven szóródott rá, mint a reflektor világa valamely tükörrre.

«Ismerem, bizonyos, de ki, de mit akar?» kérdezte magától s ideges félelmében fogai összekocczantak, úgy, hogy a legnagyobb megerőltetésébe került a szokott módra mosolyognia. -54-

És egyszerre ez a mosoly is eltűnt messziről még mindig olyan szépnek tetsző ajakáról. Az ismeretlen oldalt kissé előre hajolt és álláról eltűnt az árnyék.

Most már azonnal megismerte. A férje volt, az, kinek nevét viselte még most is, de a kit nem látott már tizennyolcz éve.

I.

Mégis, mintha megkönnyebbült volna egy kissé. Az ismeretlentől való félelme eltűnt s az ismerttől nem rettegett valami különösképpen. Kétségkívül izgatott, de mintha hizelegne neki, hogy ez a férfi - végre is férfi - még mindig úgy néz rá, még mindig szerelmes belé. Nem igaz hát, hogy megöregedett, hazugság hajában az ősz, chimera a negyven esztendeje. Az anyakönyv... Miért ne tévedhetne a pap?

Frissnek érezte magát, életkedvet lehelt bőrének minden porusa, bizonynyal alig hagyott rajta nyomot az a tizennyolcz év... Tizennyolcz évesnek érezte magát ma is, annyinak, mint a mennyi akkor volt, midőn először találkozott e férfival. Kis felvidéki mezővárosban, kocsiszinbe épített színház gyalulatlan deszkáján. -55-

Az opera téli nagy közönsége, azok, a kik a bájos kis Mignon kék atlasz-nadrágját bámulták egyetemben azokkal, kik magukat bámultatni jöttek ide; vén grófok, öreg diplomata, Horkay gróf, ki most látta négyszázadszor a Thomas még mindig üde operáját; az arisztokrácia elzárt és zárkózott szépségei, a milliomos kereskedőnek: egy pillanatra eltűntek szemei elől s mint valami szinpadra diszlet, hirtelen előtérbe tolodott: a kocsiszinbeli teátrum közönsége. A vörös nyakkendő segédjegyző, az első habitué; a patikárus, levelezője több fővárosi lapnak, a mint szorgossággal és szigorral jegyeztet az előadás alatt. A teleképű földbirtokos, ki egyszer az előadás alatt fel akart nyúlni a szinpadra. Az a bizonyos kisasszony, ki olvasmányai folytán elhatározta, hogy beleszeret egy színészbe és mint valami szuggerált, úgy ül ott az első padban. És a többi, azok a megszokott típusok, szinte megkövült alakok.

Mignon megdöbbsent: félt, hogy elveszíti szerepe fonatát, annyira előtérbe tolodott ez a régen lomtárba került diszlet, melyről csak álmodni szokott, látni ébren, gondolni rá: nem igen volt ideje. És most szerepe pihenő részeiben mindenféle apró részlet az eszébe jutott. Látta magát, régi alakja hirtelen megvillant lelkében. A mikor télen is mosó-karton ruhában járt, egy piros pettyesben... Nagy, szőke haját - milyen nagy volt akkor - leeresztve hordta és kék pántlikával kötötte meg. -56-

Képek ötlöttek fel eszében és mintha fantáziája bátrabb lett volna: kibontakozott előtte egy-két esemény is. Legelőször is az a nap, mikor ez a férfi megkérte. Miért is örült annak oly nagyon? Igen, az tenorista volt, ő pedig csak drámai szende. Ó, azok a gaz, kontár igazgatók! Drámai szende, azzal a hanggal! Hitte, hogy mint tenoristánénak joga lesz énekes szerepekhez is. Aztán a tenorista, bár népszinműi szerelmes, nem volt részeges ember. Övé volt a szinlapok jövedelmének fele, bár csak a főbb úri házakhoz hordta ki maga és folyton gyöngyházzsinú keztyűkben járt, tiszta keztyűkben, most is érzi a benzines szagát.

A primadonna vékony orrocskájának czimpái idegesen mozogtak; «milyen mimika!» szólt egy úr a nézőtérben egy másik úrhoz - Mignon pedig nevetni szeretett volna, olyan élénken emlékezett a benzín illatára. De szerepe most bánatos, csüggeteg karaktert követelt, hát szomorúan lehajtotta a fejét és míg százszor eljátszott szerepéből nem ejtett el egy árnyalatot sem: kicsiny esze előtt egyre a húsz év előtti dolgok mozgolódtak; az esküvő, a nászutazás - a szalmásszekér tetején, - a mézeshetek, melyeket egy vén komikus benső családi körében - a familiával egy szobában - töltött el. Aztán tovább, tovább: a boldog napok, a szomorú napok, - izzó szerelem és ebédre juhturó, - a féltékeny férj első rohama, az izgatott s komikus udvarlók fejei: olyan világosan állottak, tánczoltak előtte, mint a hogy ragyogott körülötte a szinpad, a nézőtér. Vörös, meleg világosság imbolygott környeskörül és érezte, hogy az a melegség, mely most előtti, szinte fényessé teszi arcát. -57-

Nem félt többé egy cseppet sem: bátran, büszkén vetette föl tekintetét a férjre, kinek nagy, csontos feje ismét árnyékba borult, csak két szeme ragyogott felé, mereven, komolyan.

II.

A második felvonás kezdődött. A primadonna férje a páholy leghátsóbb ülésére ült.

Ez a felvonás, melyben felesége olyan édes másnak és az egész közönségnek: éppen olyan hatást tett rá, mint a tizenhét év előtt színjelölések odalenn Miskolcra, Egerben, Losoncra. Ölni, gyilkolni, meghalni szeretett volna, midőn feleségét – csak színleg, játékból is – más karjai között látta. És a mint akkor nem tudott ellene küzdeni, most is erőt vett rajta az érzés, annyi erővel és mélységgel kelt fel benne, mintha azok az esztendő el se múltak volna. És akármilyen kinszenvedéseket állott is ki: újra a színpadra kellett néznie. Úgy szenvedett, hogy reszketett belé. Egy pillanatban kinezta, a másokban pedig kéjes gyönyörrel járta át ez a gondolat: «és az enyém volt!»

-58-

Mégis megkönnyebbült, a mikor Mignon elhagyta a színpadot, mintha valami veszély, különös katasztrófa függesztődne fel feje fölött.

Fellélegzett, újra behunyta szemeit és egész érzésével a multra vetette magát. Emlékezete önként és nagy készséggel idézte vissza azt a pillanatot, a mikor végleg megvált a dicsőségtől, szabad akarattal otthagya a színpadot, mert nem tudta tűrni, hogy feleségét annyian nézzék, annyinak tessék és megölelhessen akármelyik pityókás komédiás – ha szerepe úgy kívánja.

Most szíve hirtelen összeszorult. Zavartan, félve és reménykedve, ilyen érzéssel nyitott be a püspök csupa szőnyeg szobájába.

«Énekes színészek vagyunk, ez itt a feleségem, mind a ketten római katolikusok... Megutáltuk a színpadot, szívünk el akar fordulni a hiúságtól: templomi énekesek szeretnénk lenni, két hely van a székesegyházi karban!»

-59-

A püspök perczeig hagyta őket állni a puha szobában némán, zavartan. Rájuk se nézett s tudomást se vett róluk. Perczek multak, míg ezt az egy szót kinyögte: «bene!»

Azt hitte, minden elveszett, és egy hét múlva benn énekeltek a karban, az orgona árnyában, ott, hol feleségéből a közönség csak kis fekete kalapját, szőke frou-froujának egy-két tincset látta.

Milyen boldogság volt ott! Együtt énekeltek a gyönyörű szép miséket, két öreg bariton, rokkant templomi énekesek reszketős hangja kísért csak őket. És nagynéha egy műkedvelő asszony, a leányiskola egy komoly zongoramestere, a kinek transzkripcziói énekhanga úgy tetszettek az asszonykának.

... Mignon újra a színpadra lépett, majd egészen magára maradva, belekezdett legszebb énekébe.

És talán sok volt, talán nem volt semmi közös hang ez ária és ama mise között, melyet *utoljára* énekeltek együtt, a férj és feleség, mintha a régi évekre gondoltak volna: szemük összevillant, ugyanaz emlék kelt fel bennük.

A primadonna nem énekelt többé, leült egy karosszékre, a hol fázást kellett szinlelnie. De ime, nemcsak színleg fázott, egyszerre hideg borzongás futott át rajta: arra az éjszakára emlékezett, a mikor a kitűnő transzkriptor-zongoramesterrel megszökött.

-60-

Éjjel volt, a férj aludt, esős idő – úgy megáztak.

Élne-e vajjon még, ha akkor ez az ember utóléri őket?!

III.

«Ha akkor utólérem, nem él többé!» erre gondolt a férfi és levette róla tekintetét, kiment a lépcsőházba.

Sokkal izgatottabb volt, mint a hogy akarta, sokkalta jobban át volt hatva mindenféle szenzációkkal, mint a hogy előre elvárta. Majdnem két évtizede gyülemlt benne a gyűlölet ez asszony ellen, de szerelme sem lett azóta kisebb.

A kis püspöki város csendjében, élete java idejét templomokban, orgonák árnyában és temetéseken töltve el: mint a gyümölcs, a melyhez levegő nem ér: konzerválódott minden érzése. Egyedüli mulatsága: bőséges, de komor papi ebédek, finom borok, melyeknek mámora nem feledést, de a régi mámorra való emlékezést hoz.

-61-

«Ha akkor utólérem, nem él többé!» ez a gondolat mindennap felvillant fejében: templomban és temetésen, vendégségben és otthon, a hóstyai-ház bolthajtásos szobáiban, holott tizenhét éve változatlanul maradt minden. Asszonyruhák, rizsposz doboz az álló tükrön, egy vállfűző, melyet a nagy sietségben nem volt érkezése felvenni a szőkevény asszonynak.

Minden a régi volt, csak az asszony, az asszonya volt másoké.

A templomi énekes regens-chorivá lett, ujságokat is járathatott. Gyászra-gyász olvasott ki e kegyetlen papirosokból, melyek a szökött, hitszegő asszony dicsőségét hozták hírül neki. Úgyszólván mindennap ott szerepelt neve, melyet az viselt, a ki lehetett mindenki másé, csak azé nem, a kié volt – az övé. Királyok kitüntették, diákok megkoszorúzták, híres férfiak fogták be magukat dicsősége szekérébe és rohantak vele előre, fel, mind feljebb. És az örült vágatásban kitárta magát, lelkét, mindenét – mindenkinek.

Két világi tanár is volt a ciszterciek iskolájában, a hol reá bízták a zene és énektanítást. Ezek

a nyári szünidőt a fővárosban töltötték és hírt hoztak neki a feleségéről. – Látták négylovas fogatán, de a lovak nem párosával, de egymásután voltak befogva s mellette a bakon nem az inas ült, hanem egy magyar ur, nábob, a mikor az énekesnővel megismerkedett és egyszerűen csak gazdag ember most, ismeretségük második évében. Szabadon, minden tekintet nélkül beszéltek el a férjnek mindama pletykákat, melyeket az egész Budapest, az egész ország szabadon terjesztett. Az úglátszott, nem törődött többé csak hangjegyeivel, el is feledte, hogy színész nő férje volt valaha.

«Ha akkor utólérem, nem él többé!» Ez járt a regens-chori fejében, míg a pletykákat hallgatta. «Ha elém kerülne, ha meglátnám újra – nem élne többé!» így folytatódott tovább és vágyott meglátni és igyekezte kerülni.

Tizenennyolcz évig nem látta. Ennyi ideig gyülemlott benne emésztő szerelem, elfojtott boszúvágy. Eddig tudta megakadályozni, hogy gyűlölete ki ne törjék.

IV.

Még csak egy pár jelenet s az operának vége.

«A diva siet, nem akar ismétetni, tán bálba megy, az udvar...» szólt a nézőtéren az az úr, a ki mindig előre jelzi az énekszámokat: «most ez jön...»

-63-

Mindenki látta, hogy Mignon elnagyolja a dolgot. Mintha valami történt volna vele. Figyelmetlen, a páholyokat nézi.

Hirtelen szokatlan mozgás kelt a földszintes páholyokban, a támlás-székek első sorain. Egy elsőemeleti páholyban csak most pillantották meg Mignon szeretőjét.

Egy hölgygyel ült. Egy magas, csontos bécsi lánnyal, a kivel nyilvános helyen együtt lenni minden asszonnyal való nyilvános szakítást jelentett.

- Szakítás! szólt a zeneértő ur.

- Szakítás! szóltak a mindentudó első széksorban.

Fent az első emeleti páholyban a bécsi hölgy mosolygott s a fiatal gentleman is mosolyogva fogadta Mignon megvető, tüzes és gyűlöletteljes, szinte kihívó tekinteteit.

- Skandalum lesz! mondá szomszédjának a zeneértő és szive összefacsarodott a gyönyörűségtől.

A regens-chori páholyában egészen hátrahúzódva még egyszer elszámolt magában:

«Így nem lehet élni, nem tudok élni és másképp nem lehet, meg kell halnunk!»

-64-

V.

Az előadás véget ért, még egy pár perczig zajongott a közönség a foyerben, a buffet vidám szatirjait, mámoros nympháit még nézegette egy-egy csoport; sokan lassan, álmélkodva haladtak lefelé a márványos, aranyozott lépcsőházban, a zenétől mámorosan, a melegtől megszépült teintnel, kipirulva és melancholikusan, hogy «ennek is vége van!»

A külső csarnok feljáróin fel- s lerobogtak a magánfogatok, a számozott hintók, s a mint nagy sebességgel, sorjában végigvágattak az Andrassy-úton: lámpájuk fénye az utczai légszeszszel egyetemben, a tegnap hullott hó fényével együtt megvilágította a nagy, pompás utat, annak este tíz óra utáni közönségét. A prémes asszonydókák, színházi csipkekendők közül – messziről látva is – fel-felvillant a sok finom női arc, legtöbbsnyire élvezeteg asszonyfejek, egyforma típusuak, a város északi részéből valók.

És a mig az utcza zajongott, ragyogott: az opera csendes lett és sötét. A «színház után» sajátságos szomorúsága ereszkedett le rá, még égett egy pár gázkandeláber és az egész tarka, szobros, sphinxes háztömb olyan lett, mint egy elhagyott palota.

Pedig hátulról, a szinpad bejáróinál újra valami élet kerekedett: a művészek élete «színház után». Kifáradt, beburkolt, rosszkedvű művészek és művésznők, a tarka, cifra, groteszk segédszemélyzet, a mint kifelé özönlött: újra felverte a mellék-utcza csöndjét. Sőt lassan-lassan, ha elszórtan is, egy kicsi közönség támadt a színház háta körül: udvarlók, udvarlásra vágyók, a művészek rajongó bámulói, a kik az opera talaja körül a szegénység e szűk utczaiban úgy teremnek, mint a gomba az erdő televény földjén. Azután egy-két equipage, néhány egyenruhás inas is ácsorgott a kijárók körül. Első rangú művészek fogatai és inasai. A legelső és legfényesebb alkalmatosság mindjárt elől – a kis Mignoné.

-65-

Ime, tizenöt éve talán most esett először, hogy a mikor a primadonna fogata előállott: nem várt ott még egyetlen egy tisztelője sem.

Körülnézett, csakugyan nem volt itt senki. Az inas bámészködve nyitotta ki az ajtót: se az úr, se más...

A primadonna megfordult, hogy a kocsiba lépjen és férje állt vele szemben. Az elhagyott, a meggyalázott, a megkopaszodott férj, vidékies ruhában, vastag s őszülő bajuszszal, de még mindig a régi módra villogó szemekkel.

-66-

Talán egy fél perczig néztek így egymásra, míg a férj szólani tudott.

- Meg, meg... csak ezt tudta kinyögni.

- Meg fog látogatni, természetes, hogy meg fog látogatni! - szólt az asszony és elmosolyodva beült fogatába, és a mikor benn volt a puha ülésen, hirtelen folytatá:

- Legjobb lenne tán most, üljön be - úgyis színház után vagyunk. Aztán a mikor a férj szinte mechanikusan beült hozzája és az equipage elvágatott velük, - sebes beszédével folytatá:

- Ó, édes tenorom, tudod-e, hogy igazán mind a ketten színház után vagyunk. Hiába, bizony mind a ketten színház után... Vége a dolgoknak. Ilyenkor legjobb egy jó vacsora, aztán aludni jó nagyot, mélyen.

Tudod-e egyébiránt, hogy egész pályámon nem találtam olyan pompás énekmesterre, mint a milyen te voltál... és a neved még megvan... viselem. Talán nem is kellene nekünk szakítani most már, a mikor vége a komédiának?!

Olyan sebesen és olyan csendesen beszélt, hogy alig lehetett megérteni. Egészen úgy, mint húsz év előtt. Arcza se sokat változott, csak nincs többé benne az a régi különös kifejezés, az az élvágó, különös karakter. Megvénhedt, vagy megtisztult, kifáradt, vagy megkomolyodott?

-67-

Ott ült a regens-chori szorosan az imádott és gyűlölt asszony mellett és mig annak vidrabőrös dókája melegített, parfümje át meg által járta: nem tudott számot adni benyomásairól. Csak azt érezte biztosan, hogy szerelem és gyűlölet meglanyhul, melancholiává válik benne. Mint mikor cellók mélabús hangját hallja...

Az asszonyka csendesen, mintegy magának szólt:

- Milyen szép volt, mikor mi elkezdtek... «színház után» miért ne maradnánk mi együtt?

A FEHÉR RUHÁS ASSZONY.

-68-

-69-

A szék hátán állva, a siffon tetejét tisztogatta éppen Hermelinné, a mikor legelőször jutott eszébe, hogy elválik az urától. A szék egy kissé megingott alatta, de nem szállt le, folytatta tovább a porolást, s ezalatt egész világosan ezt gondolta magában:

-70-

-71-

- El kell válnom tőle, mind rosszabbul megy minden.

Legfőképpen az keserítette el, hogy nem tarthatott elég tisztaságot. Öt forintos cseléddel kellett bibelődnie, a ki még törülgetni se tudott. Az ágy és divány alatt nem akart söpörni soha. A két szobás lakásnak nem volt előszobája, a konyhán át, ételszagon keresztül kellett bejönni. Két éve, a mióta férjhez ment, sürgette férjét egy függönyért, mely kettéválasztja a konyhát, hogy tisztességes emberek is betehessék hozzájuk a lábukat; - nem lehetett venni. Nem lehetett tisztaságot tartani, nem lehetett becsületesen kitisztogatni sem.

A távirdásznak éjjeli szolgálata volt és még aludt a diványon, abban a szobában, a hol porolt. Pedig tíz órára járt már, a piacra kellett küldeni.

-72-

Hermelinné hátranézett, hogy hova tette a napi pénzt férje, a mikor hazajött. Ott volt - mint rendesen - egy piszkos, gyűrött forintos az ágy előtti asztalon, a melyen fésülködniök, enniök, inniök kellett. A rendes keserüséggel és szokása szerint hangosan osztotta fel a forintot:

Czukor, kávé, kifli, pótkávé, tej	14	kr.
Főzelék	6	„
Hus	36	„
Liszt	7	„
Fűszer só	5	„
Zsir	8	„
Fa	5	„
Hat tojás, vacsorára	14	„
Esetleg a kéményseprőnek	20	„
Egy üveg szóda	4	„
	119	kr.

Kenyér és zöldség szerencsére volt még tegnapról. Haragosan rázta ki a törlőrongyot. Hermelin fölnyitotta szemeit egy pillanatra, de találkozáva az asszony tekintetével, csaknem ijedten csukta le ismét. Ő meg szinte gyűlölettel nézett szét az otthonban, mely hijján volt minden disznek. Mindenütt csak a legszükségesebb, sehol egy szőnyeg, egy kép. A sárga és szürke tárgyak között sárga és szürke volt a férje is. Csak ő volt diszes, ragyogó, fehér. Sohse viselt más ruhát, mint fehér alaput, fekete vagy színes babbal, avagy kis virágokkal. Szinte átlátszó volt, mint egy optikai látomás. Az alakja is sugár, mintha testéhez tartozott volna a fehér dessinü ruha. És a haja se olyan, mint más asszonyé; olyan, mint valami csodálatos fű, egy ismeretlen sötétebb válfaja az árvalányhajnak.

-73-

Meglátta magát a tükörben és tetszett magának a tiszta fehér asszony, világos-szürke szemeivel, kristályként áttetsző arczával. Egy kissé megvigasztalódott, egy kissé elmosolyodott. Eszébe jutott a postai titkár, akinek négyszer annyi fizetése volt, mint férjének és a jövedelméből egy krajczárt se kellett adósságra fizetnie. Sőt legény létére megtakarított pénze is volt. És ez az ember a leghatározottabban kurizált neki. Olyan szerelmes volt belé, hogy ő szinte utálta. De méltósága azt parancsolta neki, hogy észre se vegye. Kitért előle, elutasította hidegen, a föltétlenül becsületes asszony megőrzítő fölányával.

A míg a siffon czirádáiból tökéletesen kitörülte a port, elhatározta, hogy férjhez megy a postai titkárhoz. Egészen fölvidámódott, hogy elképzelte magát egy elő- és fürdőszobás lakásban.

Férje még aludt. Lábujjhegyen ment ki a konyhába és azonnal elküldte a cselédet édes anyjáért. A míg az megérkezett Budáról, elkészítette férjének a kávé.

-74-

*

Jött az asszonyság nagy kalapban, olyan kalaptollakkal, a milyeneket csak öreg számtisztnek viselnek. Fekete czekekkel és fekete parazzal, a mely ipartárgyakat csak a budaiak számára gyártanak már. Roppant megijedt, a mint leánya – a míg egy csésze kávént öntött neki – elbeszélte, mit akar.

- De miért, de miért? – kérdezte suttogva.

- Miért? Mama még kérheti? Hát nem látja, hogy ma holnap fölvetnek itt a férgek, a svábok, a piszok! És ez nem lesz jobb, rosszabbodik mindig. Azt akarja a mama, hogy vele együtt haljak a szeméten! Hogy én keressek rá? Mert az lenne a vége. Az, hogy nemsokára át fog küldeni, hogy hozzak neki a krajzlertől sajtot vacsorára, hitelbe.

A nagy, színes tollak alatt a kis fonnyadt arcz hirtelen még jobban megaszalódott.

- Szerencse, hogy nincs gyerek!

- Még az kéne! Így legalább nem köt hozzá semmi.

Az asszonyság a kávécsésze mögül bámulva nézett leányára. Olyas valami járhatott az eszében, hogy ez még sincs egész rendben. De a mire a második früstököt bevégezte: rendben talált mindent. A cseléd elől kimentek a folyosóra.

-75-

- Haza fogsz jönni. De mit teszel aztán? – kérdezte az öregasszony.

- Férjhez fogok menni újra! – szólt Hermelinné határozottan.

A kapuból még utána kiabált anyjának:

- Ha valami rétest csinálsz, küldjél. Nekünk nincs ma tésztánk.

Pedig vasárnap volt. Arra azonban kellett pénznek jutnia, hogy délután elmehessenek a budai kioszkba. Mindenki jeges kávént evett, de Hermelinnének be kellett érnie egyszerű meleg kávéval. Megjelent a posta-titkár is, fagyaltot evett pohárból, tejszinhabbal, belemártogatott vagy tiz ostyát és nagyon dicsérte, keltette az asszonynak. Az majdnem sirva fakadt a megaláztatástól, de kristály-arczán nem látszott meg semmiféle meghatottság. A távirótiszt rosszul érezte magát és elment billiárdozni egy biztos emberrel. Magukra hagyta őket, valami elkényszeredett sületlen viczcet mondván.

Hermelinné azonnal hozzáfogott az ügye elintézéséhez.

- Ha becsül egy kissé – mondá egyszerűen – nem mutatkozik többé nálunk.

- Miért?

- Én tisztességes asszony vagyok és az is fogok maradni. Ha előbb találkoztam volna önnel, nem mondom, hogy meg nem hallgattam volna. De így, ha tovább is üldöz, meg kell vallanom férjemnek mindent.

-76-

A titkár egy kissé megrettent. Habozott, hebegett, de az elefántcsont tisztaságu kéz tartotta erősen:

- Az gyalázatosság, el akarni rontani egy szegény asszony életét, exisztenciáját, jövőjét. A jövőjét. Mondjuk, ha én esetleg azzal az érzéssel volnék magához...

Oly hüvösen mondta, de olyan forrón lüktetett a vér a férfi agyában. Egy édes, tiszta szerelem ígéretét hallotta ki e szavakból.

- És ha én uj, kegyedhez méltó jövendőt biztositanék... – mondá reszketve, és önfeledten az asszony keze után nyult.

Rendben volt minden. Egy hét mulván, a mikor a távirótiszt elment nagy-szolgálatra, összehalkolta a mi az övé és hazaszállította. Az asztalon hagyta ezt a pár sort: «*Nem türhetem ezt a gazdálkodást, így a szeméten veszünk el. Ilyen élhetetlen emberrel nem élek tovább egy pillanatig sem. Isten vele! – szül. Vrabély Ida.*»

Hermelin Béla sirt, káromkodott, futkosott, kérő levelekre, hordárta elköltött egy vagyont. Az újságokat is molesztálta, hogy járjanak közbe a feleségénél, mert ez nem privát, hanem szociális kérdés. Adósságba verte magát, hogy fiakkoron járhasson azon a tájon, a hol felesége láthatja.

-77-

Hadd higye: van már pénz!

Hiába volt minden. A törvény végképpen elvette tőle és ő látta, a mint az ő felesége egészen fehér ruhában megesküdött a titkárral. Mint egy férfi oly hangosan mondta az «igen»-t.

A nagy kalapu, színes tollu asszonyosság és egy szőke haju, de roppant öreg ur, bámulva nézték ezt a narancsvirág-királynét, a ki - szinte hihetetlen - az ő lányuknak mondta magát.

*

Elhagyták a budai kioszkot. Pesten jártak a legdiszesebb etablissementokba, a dunaparti kis kioszkba is. Nemcsak vasárnapon, de hétköznap is, vacsora után. Ez esti séták alatt új, ismeretlen gyönyörűség országa nyílt meg a titkárné előtt: boldog volt, hogy bámultathatta magát azokkal a férfiakkal, a kiknek még nagyobb lakásuk, több cselédjük volt, mint most neki. Az éjszakában villogó bágyadt férfiszemek figyelme, hizelgése volt az ő napja, a melytől gyarapodott, szépült, nőtt, talán még a haja is. De nyugodt, tiszta és hideg maradt, nem szennyezték be a vágyakozások. Álmodozott mégis. A mikor karonfogvást hazamentek a Kálvin-térre, minduntalan azzal faggatta az urát: ki milyen gazdag? Igaz-e, hogy husz szobája van? Külön lépcsője, melyen nem szabad senkinek másnak följárni...

-78-

Erről álmodozott és nagyon elmerülve ment férje mellett. Lassan azt is rászoktatta a hallgatásra. Anélkül is kevés mondanivalójuk akadt. A miről beszélhetek volna, az első férjről, arról hallgattak. Csak egyetlenegyszer jött szóba, a mikor fenyegető levelet irt elvált feleségének. A titkár átadta a levelet a rendőrségnek és Hermelint elcsapták az új hivatalából, elzüllött már akkor, konduktor volt egy omnibusz-vállalatnál. Hova lett aztán? Hallották, hogy elzüllött végképpen. Kérdezték maguktól. Sehol semmi nyoma. Maga az asszony keveset gondolt rá, elhatározta, hogy kiveri a fejéből, és kiverte.

Mégis meg-megrezzent, a mint a nyári éjszakán egy-egy sötét alak kísérté az ő világos és szinte világosító alakját. Utálta a gondolatot is, hogy találkozzék vele. És megérezte, hogy bármi történjék is, ma látni fogja. Jó volna valami kocsiba ülni! gondolta magában éppen és abban a pillanatban meglátta.

Egy kávéház előtt mentek el, a melyet renováltak éppen. Nyitva volt, de setét, egy lélek se benne. Előtte, a garádics kövén, arczra feküdve aludt egy rongyos ember. Talán a kávéház őrzője. A titkár megsajnálta; meg nem állhatta, hogy meg ne piszkálja a botjával: menjen haza szegény.

-79-

A rongyos ember hátára fordult, de nem nyitotta ki szemeit, álmában nyöszörgött valamit.

Mindaketten megismerték Hermelint azonnal és lélekzetüket visszafojtva, elsiettek. De alig mentek egy pár lépést, a postához beosztott titkárnak lelkifurdalásai támadtak:

- Adni kellett volna neki valamit.
- Hát adjon.
- Maga adjon. Oda meri neki adni?

Az asszony vállat vont, menni akart előre. De aztán mintha eszébe jutott volna valami, elvette a pénzt, és megindult férjével a rongyos ember felé. Elejbe állott, alig két lépésnyire tőle, nem félt, érezte, hogy ezt az elkényszeredett, élő feketeséget leveri az ő nyugodt ragyogása. Egészen bátran állott elébe, sőt némi titkos diadalérzettel is, hogy megmutathatja az elérhetetlen szépségét annak, a ki oly sokáig hiába bitorolta.

A titkár megrázta a rongyos ember vállait:

- Béla, menjen haza, itt aludni?

Nagynehezen ébredt föl, megtörülte a szemeit, káromkodott egyet és megismerte az asszonyt. Álmodott még, de abban a pillanatban felugrott.

-80-

Az asszony hátralépett egyet és úgy nyújtotta feléje az ötforintost:

- Itt van, magának!

Letette a kőre, aztán minden izgatottság nélkül azt mondta:

- Menjünk!

Karonfogták egymást férj és feleség és mentek lassan előre. A fekete ember mozdulatlanul ült a kövön, maga is egy darab kő. Tekintetével kísérté a fehér ruhás asszonyt, mint egy tovalebbenő csillagot. Végre eltűntek egymás látóhatárából. A főváros éjszakája elnyelte mindkettőjüket.

Körülöttük javában folyt Budapest éjszakai élete. Az aszfalt pillangói egy darabon csaknem elfogták az utat a házaspár előtt. Keringtek, forogtak a tarka alakok, a mig egy-egy közülök észrevette a fehér asszonyt és irigységgel, csudálattal, talán tisztelettel nézett utána. Az meg összefogta ruháját, arczán az undor kifejezésével suhant el közöttük.

Föllélekzett, a mikor illatos, tiszta otthonába tért. Lefeküdt a diványra, behunyta szemeit:

- Engem bepiszkol az, hogy valaha azé az emberé voltam!

A férj vigasztalta:

-81-

- Mit bánod te, ha én nem törődöm veled?

Kinyitotta, rávetette soha semmit sem mondó világos, nagy szeméit. Mit is mondott ez az ember? Hát lehet itt másról szó, mint ő róla, magáról, az ő lelkéről és a mi ehhez tartozik: a fehér dessinü-ruhákról, ragyogó fehérségű testéről, nagy hajáról, mely olyan, mint egy ritka fű? Hát másra is valók a férfiak, mint arra, hogy őt kitartsák, tiszteljék, lábait csókolják?

Egészen naivul kerekedett föl benne ez az önimádat. Hagyta, hogy férje csókolja piros, de hideg ajkait, melyek sohse vágytak csókra. Átöleltette magát és arra gondolt, hogy mily boldogok lehetnek azok az asszonyok, a kiknek igazi nagy ur a férjük... Az a sok cselédség, borotvált arcú inasok... a butoroknak illata van a tisztaságtól.

BESZÉLGETÉS A HÜTLENSÉGRŐL.

Tegnap éjjel Deméndi Istvánnal találkoztam. A belváros egy szűk mellékutcáján, fiakkerben ült; szemben vele a szobaleánya, mosolygó, piros, boldog orczával. Kalandon, találkán, vagy valamely merénylet útján jártak, nevezem, a hogy tetszik. Az urasszony fekete csipkekendőbe volt burkolva, mint egy velencei leány, de a fekete szeme kivillagott a kendőből, arcának egy része pedig világosságot szórt a hintó homályába, mint sötét szobában a tükör. Megismert, hátrahúzódott az ülésen, de itt is megismertem a nagy fekete kutyáról és elhatároztam, hogy ezuttal nem leszek gyengéd: megszólítom.

Sokszor láttam már így találkán, a szeretőjére várva, fiakkerben. Sokszor határoztam el magamban, hogy szólok neki barátsággal: Ugyan vigyázzon, meglátja így mindenki, megtudja az egész világ, még az ura is! - de mindig az jutott eszembe, hogy mit bánom én, pusztulj el szegény vacsoravesztő, oktalan szép asszony. Csak csináld tovább a regényeket: kell az nekünk! Csak egéssé el szárnyaidat sebesen; úgy sem lehet az másképp!

Részvét is, kíváncsiság is, gonoszság is kényszerített, hogy megszólítsam:

- Kezét csókolom. Az éjszaka hűvös.

- Menjen el! - mondá és a dühtől, meg az izgatottságtól reszkettek a karjai, mint egy idegbetegnek. Oly csunya lett egyszerre, hogy megbűvölt. Szemei szint változtattak: világos, vörös tűzkarikák sötét éjszakában. Sokáig várhatott már itt a találkán. Ugy beszéltek, hogy ez a második kedvese épp annyira megkínózta, mint a hogy ő sanyargatta az elsőt. Az főbe lőtte magát érette, ez szökdösik előle. Iszonyatos kéj lehetett neki ez a durva megaláztatás; az arca egészen át volt szellemülve, gyötörte testi láz és míg kezeivel intett, hogy menjek el, egyszerre csak könyek áradatja tört ki szemeiből, megfogta a kezemet és mondá:

- Mily nyomorult vagyok, ha tudná; mily nyomorult vagyok!

Láttam, hogy az. Egész világosan állott előttem szerencsétlensége. Kár, hogy e szerencsétlenséget általjában másképp nevezik a világon. Elitélem, szó sincs róla, de szánom is Medea sorsáért. Iszonyu, hogy úzi ki szenvedélye tisztos hitvesi ágyából, körülte mindenki nyugszik, csak őt készíti egy órult tűz éjszakai barangolásra. És mennyire érzi nyomorúságát maga is, reszket, mint egy falevél, melyre valami gonosz szél rákapott, rángatja, fujja, nem nyugszik addig, míg le nem szakítja.

Az éjszaka most lett teljes körülöttünk. A részeg emberek bizonytalan lépésekkel és nagy életkedvvel botorkáltak hazafelé. Egy fiatal ur leskelődött ránk az utca másik oldaláról.

- Nagysága, jó lesz hazamenni! mondá a szobaleány.

Deméndiné felsóhajtott, aztán kéréleg és hálásan nézett reám szelid, gyermekes szemével. Alighanem arra gondolt, hogy megkerestesse velem a késlekedő udvarlót. Nem törődött azzal, hogy én mindent megtudok róla, csudálatos naivitás lakott benne mindig: kész volt az egész világot beavatni hütlensége titkaiba.

Mégis meggondolta magát, nem szólt, kivette kis aranyóráját, hallgatózott egy kissé. Aztán bekötötte fejét, szólt minden géne nélkül, már sokkal nyugodtabban.

- Nem látta ma?

- Nem.

- Talán beteg.

Előttem akarta magát igazolni, hogy kedvese nem jött el.

- Várjunk még egy kissé! - mondá. - Üljön le a kocsis fölhágójára.

Mintha mulattatta volna az, hogy egy másik férfi vár vele együtt, az ő férfiára. Egy kissé hálásnak mutatkozott irántam, beszélgetni kezdett:

- Nagyon rosszat beszélnek rólam?

- Meglehetősen.

- Mit?

Nem feleltem. Francziául mondta: «beszélhet a leány előtt bátran». Valami morális düh fogott el, azt hittem, hogy jogom van gorombáskodni vele:

- Azt mondják, hogy megbolondult.

- Lehet! - Ajkai pityergőre állottak, mint egy gyerekéi. Elhalgatott. Majd minden apropos nélkül kérdé:

- Mikor házasodik meg?

- Nem tudom. - Mit csinál a kis fia?

- Alszik az édes.

- És ha felébred most, ha számon kéri az anyját?

A szellemes arc egyszerre buta kifejezést öltött, úgy meredt reám. Majd izgatott, kedvetlen lett megint.

- Ne kinozzon! - mondá.

A szobaleány is haragosan nézett reám:

- Nem megyünk? - kérdé az asszonyától.

- Nem tudok hazamenni, nem tudok! - mondá és kezeit tördelte.

- Tessék sétálni egy kicsit a Dunánál, mint máskor! - szólt a szobaleány, a barátné, a tanácsadó.

Ráállt rögtön, sőt föl is vidámódott erre a tervre. Leeresztette arcán a fátyolt, hogy felismerhetetlen legyen, még egyet sóhajtott és kiszállt a fiakkerből. Hazaküldte a szobaleánynyal, a ki végül azt az utasítást adta neki, hogy négyre legyen otthon, mert az öt órai vonattal megjön a nagyágos ur.

- Igen, persze! - mondá szórakozottan és megindult a Duna felé. Nagyon természetesnek találta, hogy elkísérjem. Ugy látszott, mulattatom is már, pedig aligha volt rajtam valami a nagy rizsevő állat komikumából. Kiujhodott bennem valamely régi szentimentalizmus? A fehéredni kezdő éjjel titokzatossága hatott meg? Eszembe se jutott mérlegelni az én helyzetemnek a nevetséges és veszedelmes voltát; kóborlok éjjel az egyik barátom feleségével, a másik barátom szeretőjével, czél nélkül, izgalom nélkül és ha egy rossz gondolat át is villan agyamon: azonnal elnyomom, eloltom, kiölöm.

Sohse hittem volna, hogy ilyen jó kis moralista vagyok és szinte hihetetlen, hogy milyen ostoba kérdéseket intéztem hozzá!

- Mit gondol, nem volna jó itt beleugrania a Dunába!?

- Fúj, utálok, nem tenném soha. Halászkok kifognák a holttestemet, orvosok fölboncsolnák, látnának. Iszonyu rut egy holttest.

- De meghalni csak kell!

Hallgatott, nem hitte el. Legfőképpen pedig nem akart erről a témáról beszélni, semmiről, a mi kellemetlen. Az uráról diskurált, természetesen a legjobb ember volt az a világon, mint minden rossz asszony férje. Halálra dicsérte, egészen fölboszantott vele.

- Maguk nem tudják ki az, mennyit ér, csak én tudom!

- És mégis -

Szóval nem mondtam, de az arczomon nyilván láthatta a kérdést: «És mégis megcsalja!?»

Nem tért ki e kérdés elől, a szentimentalizmus se vett rajta erőt, mint a hogy ilyenkor az ő fajtáján szokott. Még csak a hazugsághoz sem folyamodott, mint a hogy ők szoktak, ha tetten kapja őket valaki: mereven, élesen, kihívóan tagadnak, a mikor minden nyilvánvaló. Búsan lehajtotta a fejét, őszinte, de kaczer alázatossággal pillantott rám fátyola mögül. Vigasztalást, mentséget csikart ki tőlem.

- Értem én ezeket, nincs ellene szavam. A hiba csak ott van, hogy maga nem született férfinak; rendben volna akkor minden. Sőt így is, a temperamentumot nem lehet lebírni, a szenvedélynek nem lehet parancsolni. Nem tud, hát nem tud. Nem ebben a hütlenségben van a vérforraló csalás, hanem -

Égő kíváncsisággal nézett reám:

- Abban, hogy nem mond meg mindent a férjének és nem megy el tőle:

Megint olyan szituáció elé jutottunk, a mely előtt ő szokott könnyelműséggel rendesen kitért. De most kényszerítettem rá, hogy megálljon előtte:

- Miért nem mond meg neki mindent?

- Nem tudná elviselni.

- Hiszen az elsőt már tudta.

- Hónapokig volt beléje beteg. Csak úgy gyógyult meg, hogy a mit bizonyosan tudott, azt «kibeszéltem» neki.

Valami új vonás, egy kis kajánság jelent meg a természettől szelid és jóságos arczon. Eh, nem lehet ezzel az asszonnyal beszélni: megcsalja az urát, mert nagyon szereti; hűtlen lesz hozzá, mert tökéletes férfiúnak tartja! De ilyen logikája volt már lánykorában: halálosan szerelmes volt egy lengyel főhadnagyba és férjhez ment egy nagykereskedőhöz, az urához. Az átmenetet nem látta senki, a szülői se értették a dolgot, magam pedig, a ki mindig a más dolgain évodóm, sokat gondolkoztam ezen a talányon, de mind hiába. Emlékeztettem most rá, némi gunynyal.

-92-

Egyszerre gőgös lett és fagyos.

- Hihet rólam a mit tetszik, de a leánykoromról ne beszéljen így!

Ugy mondta ezt, hogy *leánykorom*, mintha egy más, idegen személyről szólott volna. Majd érzékenyedve, sőt pietással védelmezte leányságát:

- Sohse volt egy rossz gondolatom se, meghaltam volna ha valaki elmondja nekem, a mi történt azóta... Azt tudja meg kedves mesefaragó ur, hogy a legrosszabb erkölcsű leány is a legszigorubb programmal megy a házasságba. Csak később tér el az, a ki eltér, lassan, lassan, mindennap egy hajszálnyit, végre...

- Egy derékszöget.

Jóízűn föl kaczagott. Megint csak vidám lett, kíváncsian nézett szét maga körül a fehér a néma, a fáradt fővárosi reggelben. Egészen új világ volt ez neki, erőtlen nap világít a hideg égen, minden bizonytalan: fény és árnyék, sehol semmi intenzivitás. Aztán az a fáradtság, az a levertség, a mivel az emberek másznak az utcán, nyitják a hagymás, a fazekas, az edényes boltokat, a mézárászékeket. A kék ruhás svábasszonyok nyögnek a nehéz puttönyök alatt, emberi formájukból kiment kofák várják, a míg a kávé mérés nyílik. Férfi alig mutatkozott egy-kettő. Urak, a kik az elmúlt este elegánsan ültek le valahol és most olyanok, mint egy kalap, melyre ráült valaki. Összegyürve, leforrázva, kiábrándulva: mily csunyak.

-93-

Deméndiné fázósan huzta be fejét vállai közé. - Lassan leverte ez a környezet, nem értette és most talán azon gondolkodott el oly nagyon, hogy ime milyen különös, pállott, fáradt az egész világ, kihült minden és csak ő ég.

- Egy kissé hideg van! - mondá a mikor nagyvártatva megszólalt. - Hány óra?

- Négy elmúlt.

- Nemsokára öt lesz! - szólt, csak hogy mondjon valamit. De hirtelen megörült valaminek, egészen kiszinesedett az arcza.

- Ötkor jön az uram: tudja mit, kimegyek elébe, roppant meg fog örülni.

Ő maga csaknem tapsolt ez ötlet öröme.

- Ki fog kísélni, vált nekem jegyet a váróterembe, aztán eltűnik.

Kikisértem, beültettem a várószobába, elbúcsuzkodtam tőle, és ott maradtam a tömeg között. Látnom kell ezt a találkozást.

Mily nehezen mulnak itt a perczek, nekem még hagyján, de látom, milyen kinosan neki.

-94-

Minduntalan kilép a perronra, jön-e már a vonat? Végre! Alig győzi bevárni, míg berobog az üvegtető alá.

Elejbe megy, a férj kinéz a kupé ablakából, most megpillantják egymást. Igaz öröm tükröződik mindkettőjük arczán.

A férj kilép, megcsókolják egymást, a férfi gyengéden, az asszony mohón. Most - látom - beszélgetnek valamit egymással, meg is tudnám, hogy mit, ha kiválaszthatnám hangjukat az általános zsongásból. Így csak mozdulataikat látom.

A férj megsimogatja asszonyának haját, gyengéden, hálásan, érzékenyen. Úgy lehet, hálálkodik neki, a miért kijött ilyen korán. És mit felel az asszony? Hazudik, könnyen, jóhiszeműen, ártatlanul, zavartalanul.

Ejh, ha egy kissé becsületesebb, vagy egy kissé becstelenebb ember volnék, most odakiáltanám közibük...

Dehogy! Mily szépen, karonfogvást mennek a fiakkerig. Beülnek, és az asszony még ott sem ereszti el férje karját. Csupa édesség, csupa szerelem!

Mily kedves, a mint kissé összehúzott szemekkel néz férjére, úgy, a hogy érzékenyedett asszonyok szoktak nézni azokra a férfiakra, a kikkel szemben gyengék, a kikben örömük telik... És semmi perfidia, semmi tettetés nincs rajta, oly őszinte mindez, szegény asszony, ez mégis csak szereti az urát.

-95-

Ha nincs más. Vajjon úgy van-e? vagy az okoz neki örömet, az teszi oly olvadékonnyá, mert határozatlanul bár, de úgy érzi, hogy most is csal. Megcsalja a kedvesét - a férjével!

TÜNDÉREK KORSZAKA.

-96-

-97-

Szeretem az éjjelt. A nappal elbizakodott, mint egy pozitivistá bölcsele, a ki mindent a maga igazi lényében akar bemutatni. Mintha lehetne! Az éjjel, az szerény és csudálatos: szeretem. Mindig várom, hogy jöjjön már és mindig meglep, ha már itt van és a mig homálya lassan rám borúl, elgondolom: ez a világ még sem olyan egyszerű dolog, mint a milyennek látszik! Ime, jön az este, barna szárnyával befödi az egész Budapestet. Előbb a keleti részt: a Rákostól a szigetig, odaát Budán még szinte nappal van, a mig a Gellért mögött, mint egy óriási sülyesztöbe, lebukik a nap, a Mátyás-templom harangja megszólal: este van, este van, jön az éjjel.

-98-

-99-

Bocsánatot kérek azoktól, a kik a nappalt nagyra becsülik, de én az éjjelt jobban szeretem. A mikor az igazi életkedv kibontja szárnyát az igazi nagy városban, a mikor a ránk kényszerített munka elül, nyugosznak a küzdők és az életet nem kíséri a rendes, kiállhatatlan lárma. Pedig a mi az életben lényeg, a mi az emberben az igazi élethivatás, a legbiztosabb cél, a legvalódibb illúzió: az most éled, most szállong. De ne tudja meg senki, a levegőég oly lágyan, gondosan kerül a külvilágra, és nem szól egy hangot, sohaját is elfogja a szerelmes éj.

-100-

Azelőtt régen Kayzer Gyulával együtt: kultuszt üztünk az éjszakából.

Akkor volt, a mikor mindketten lenéztünk minden gallért, ha nem volt lehajtós. Fölfelé fésültük a bozontos hajunkat és két rossz cigarával, két kapupénzzel indultunk neki az éjszakai barangolásoknak.

Végso célunk, legigazibb szerelmünk a Duna volt. Ez az éj az éjben, melyet mi ezerféle alakban láttunk, de soha sem úgy, mint egy nagy szürke folyamot. Télen, a mikor befagyott, teméntelen földalatti kristálypalota volt a mi képzeletünkben. Tavasszal, a mikor árja lábunk előtt csókolta a partot és millió csillag tükrözödött fodrán: valami hallatlan szörnynek néztük. Rác hajósok lány, hizelgő nótával, guszliczával csitították valahol a fejénél, a hol minden feketébe vész...

A legállandóbb képünk mégis az volt róla, hogy egy végtelen fekete koporsó, fekete, mozdulatlan, a gázlángok fénye: száz meg száz rezgő oszlop alatta. Helylyel-közzel ezüstszögekkel veri ki halászok, hajósok lámpája.

-101-

Jók voltunk, fiatalok voltunk, de azért sokért nem adtuk volna, ha valahogy megpillanthatjuk, a mint valaki beletemetkezik ebbe a koporsóba. És lestük a part szélén ógyelgő fekete alakokat, de csak csavargók voltak, csak a mindennapi szennyet mosták le magukról.

Egyszer mégis - jól emlékszem, szombaton volt - jött egy leány, közvetlen mellettünk suhant el az alsó Duna-parton és egyenesen nekivágott a viznek.

Kayzer Gyula megfogta a kezemet, reszkettünk mindaketten a forró augusztusi éjben. Iszonyú érzés foghatott el mindkettőnk, nem birtunk megmozdulni se. Nem az járt az eszemben, hogy ime most előttem akarja elemészteni magát egy leány. Valami homályos, rémületes érzésem volt arról, a mint az élet szinte megremeg körülöttem, mert egy rész ki készül szakítani magát belőle. A város vonaglik, elkábul minden... Valami bolond pantheisztikus képzelődések, a melyeknek az vetett véget, hogy láttam, mint rémült meg a lány a folyamtól, mint irtózott meg, a mint szemben látta a halált. Ödöngött a legelső lépcsőn, meg-megállt, aztán egyszerre leült a lépcsőre, térdig benn volt a vízben és lehajtott fővel várta, hogy a hullám ragadja magával, vigye el erőszakkal az, a kire vágyott, de a kihez nem mert elmenni.

-102-

Felocsudtunk, odasompolyogtunk hozzá. Mindketten más oldalról egyszerre megfogtuk a karját.

Megmentettük, mily boldogság!

*

Hagyta magát megmentetni, nem volt akarata, talán öntudata sem. Mi beszéltünk neki mindenféle könyvekből olvasott és a helyzethez illő bolond dolgokat; ő nem szólt semmit, engedte magát fölfelé vonatni, egy hang, egy sóhaj nélkül.

Főnt voltunk a parton, a világosságon. Roppant szerettük volna megszemlélni mind a ketten, de rettegtünk attól, hogy gyengédtelemek leszünk. Alakját láttuk, kicsiny, sugár alak volt, világos, battiszt ruhában, uras, sárga cipő rajta. De arczáról nekem is, Kayzer Gyulának is, csak homályos sejtésünk van: egy szomorú, bájos és tragikus mosoly, mely kivillant a szemre húzott nagy, fekete kalap alól. - Csak egy mosoly...

Karonfogtuk, előre néztünk és dobogó, boldog, tuláradó szivvel mentünk befelé a városba. De hová? Nem volt pénzünk, nem volt egyikünknek se egy külön kis szobánk, a hová elhelyezzük az éjszakára.

Megkérdeztük, hova akar menni? Nem felelt. Hogy hívják? Hallgatott. Miért akarta azt tenni? Csaknem összeesett karjaink között, kifáradt egészen és öntudatlanul a Kayzer Gyula vállára fektette a fejét, pedig közelebb volt hozzám, és én voltam a csinosabbik fiú.

-103-

Láttam, mint rándulnak meg a Gyula vállalai, szinte megrémült, egészen elkomolyodott. De igyekezett úgy menni, hogy a bágyadt fej, a szomorú leánymosoly le ne zökkenjék róla.

Igy barangoltunk az éjszakában, a mig kimerülve és megalkudva a körülményekkel, megállottunk a rendőrség előtt.

*

Egész világosan emlékszem a rendőrszobára és tarka képeire. Kayzer azt mondja, hogy mire sem emlékszik; a leány nem akarta elvenni fejét a válláról, úgylehet aludt. Ő nem mert megmoczcanni sem. Én hallgattam, néztem az előttünk lefolyt apró tárgyalásokat. Egy vézna, kis rövidlátó gyerekleány állott a rendőrtiszt előtt, valami munkásleány, a kit azzal vádoltak idősebb társnői, hogy ellopott egy ékszer: ezüstlánczon függő, kék emailü arany szívet. Igaz is volt, ott tartotta a markában és nem akarta odaadni, egy rendőrnek erővel kellett tőle elvenni. Aztán következett egy fiatal tót asszony, gyerekekkel a mellén. Az asszony sirt, a gyermek nevetett. A lakásadó kikergette őket a szalmazsákjukról, oda akartak visszamenni. Csupa asszony, akkor úgy láttam: csupa bekormozott, besározott tündérek.

-104-

Végre sorra került a mienk. A kis, sárga rendőrtiszt, a ki bizonyosan gyógyszerésznek készült és véletlenül szükségből jutott ide: fölvette velünk az «esetet». Aztán a lány kihallgatására került a sor.

- Alszik, - szólt csendesen Kayzer Gyula - ha megméltóztatik engedni, én mondom be helyette mindent.

Mily pompásan, mily inspirációval hazudott, oly büszke voltam rá!

- És mi lesz a fiatal hölgygel? - kérdé végül.

- A Rókusba küldjük éjszakára.

- Mi talán elvinnők?

Reánk bizta, kocsiba ültették, elvittük. Én a bakon ültem és a mig lefelé robogtunk a kerepesi úton, szerettem volna elkiabálni:

- Hurráh, éjszaka! A Rókusba viszünk egy leányt, egy megmentett szép, úri, szűz leányt.

*

Másnap reggel korán elmentünk a kórházba. Szembe akartunk állani vele, hallani hangját, megismerni és fogadni örök barátságot.

Nem volt többé ott. Elment észrevétlen, azt se tudták mikor. Eltűnt előlünk, a nélkül, hogy megtudtunk volna róla valamit.

-105-

Sokáig kerestük még azután, sokszor beszéltünk róla, mint bizalmas, kedves ismerősről. Még én is kutattam egy pár esztendeig, de aztán elfeledkeztem róla, nem érdekelt többé, egészen Kayzer Gyulára maradt. Az nem feledkezett meg róla és a mikor már férfi-ember lett, akkor is szóba hozta sokszor.

- Lásd, egy olyan lányt volna kedvem elvenni, mint az volt, a ki nekünk tartozik megújított életével, kit a halálból hoztunk el magunknak...

Majd meg tréfásan arra figyelmeztetett:

- Emlékszel-e, hogy húzott hozzám, miért éppen hozzám? Miért tette fejét az én vállamra éppen?

Tréfált, de bensejében mintha mindig nagyon komolyan gondolkodott volna erről a leányról, kinek arczáról csak homályos sejtése volt: egy bánatos, bájos, tragikus mosolygás. Talán meg se ismerte volna, talán százszor is elment mellette észrevétlen?

Mindegy, én láttam, hogy kereste, habár utóbb nem is beszélt róla és komoly férfi létére szégyelte is a dolgot. Sőt meg is házasodott, kedves, csinos asszony lett a felesége, egészséges, vidám gyerekei születtek.

Megöregedünk ma-holnap mind a ketten. Nem fésüljük a hajunkat többé fölfelé. Ő meg éppen sehogy, a haja elől kikopott egészen; kettős homloka van.

-106-

És mintha e kettős homlokot valami nagy és különös melancholia árnyékolná be. Valami komor, talán öntudatlan, néma bánat a miatt, hogy nem tudott rátalálni egy leányra, a kiről csak sejtése van: egy mosolygás, egy különös, zavart mosoly. Egyéb semmi.

*

Szeretem az éjjelt. A nappal oly elbizakodott, mint egy pozitivistá bölcsele, a ki mindent a maga igaz lényegében akar bemutatni. Az éjjel, az szerény és csodálatos: szeretem. Mindig várom és mindig meglep, ha eljő és a mig rám borúl, elgondolom: ez a világ még sem oly egyszerű dolog.

MESE A TULIPÁNROL.

-107-

Prologus.

-108-

Mindennap találkozom egy szüntelenül jó kedvű, igen öreg emberrel. Ki ez a különös öreg ur, mért van állandóan ilyen virágos kedve? Egy hatvannyolcz-hetvenéves embernek még sincs valami különös oka az állandó és szinte kitörő vidámságra.

Embertársam talán nincsen észbeli tehetségeinek teljes birtokában és akkor könnyű neki – beröhögni a sirba. De egészen másképp áll a dolog: a tiszteletreméltó agg a lehető legfinomabb és minden szivarok között a lehető legnagyobb szivarokat szivja állandóan. Azt is tudom, hogy milyen fajtát, az aranyos övet rajta szokta hagyni. Már pedig a ki jó szivarokat szí: nem lehet nem józan férfiú. Különben is az öreg fogatlan, de piros szája körül, ezer ránczu völgyben ülő kicsiny szemeiben, nagy fehér homlokán az értelem különös jelenségei játszadognak és gunyolódnak velem. Igen, velem és az egész világgal, akik elfogadtuk a közönséges tantételeket, mint például: eljövén az este, a nap lehanyatlik. Ha jó az öregség: kezdődik a végső.

-110-

«Pokolba az alkonyattal, az egész csak fölfogás dolga: nekem például – nézzed fiatal ember – most virrad. Hanem ehhez érteni kell!» ilyenformát fejez ki az én különös ősz emberem arca, amelyen, bevallom: van valami impertinencia, bántó rám is, másra is.

Nevezzenek versirónak, ha meg nem tudom ki ő és miért van ilyen jó kedve?

A történet.

I.

Utána kullogtam egy reggelen. Könnyen követhettem a nyomát, nagyon lassan ment, pötyögősen, de a legfinomabb és leghullámosabb nadrágban. A Gizellatéren bement Klement udvari czukrászdájába. Majd elnézett Zacchirihez. Megvártam, csomaggal jött ki, valószínűleg török papucsokat vásárolt egy kis gyermek, vagy egy igen kis lábú asszonyszemély számára. Mindezt a csomag alakjából következtettem, mert az öreg urral nem állottam szóba, úgy követtem, hogy nem is vett észre. Ámbátor hátra-hátra nézett csinos hölgyek után. Az Andrassy-út külső részén pedig, a hol ez időszerint, valószínűleg véletlenül, egy egész tenger szép leány hullámozott, színesen, villámosan, és veszedelmesen: – az én emberem megállott és legalább egy negyedóráig nézett szét maga körül, boldogan, mosolyogva – a mennyire vastag szivarja megengedte – és gúnyosan. Végre megindult és innen kezdve a nyárfa, hársfa vagy májfa-utczáig – nem is emlékszem, melyik volt tulajdonképpen – meg sem állott.

-111-

Egy régi, apró ablakos, de fölöttébb nagy ház elé értünk. Az öreg úr itt fölnezt az ablakra, melynél egy csudaszép leány ült; eh, mit beszélek: nem ült, hanem virított, mint egy ma nyílt tulipán. Olyan frissen, olyan mereven, olyan mozdulatlanul. Kalászsárga haja, mintha mintázva lett volna; nagy, fekete szeme olyan, mint a festett; csak pompás, égő piros ajkai éltek; épp hogy fölnezttem, abban a pillanatban nyalakodott rajta egyet piczi nyelvével.

Az öreg úr intett neki, de a lány – avagy asszony már? – nem intett neki vissza, a szemközt lévő ház ablakára nézett mereven, minden érdeklődés nélkül.

Pedig ott meglehetősen érdeklődtek iránta: fiatal emberek könyököltek ki a párkányon és nézték. Egy szőke tiszt mohón és elbizakodottan; egy nyurga, fekete legény szinte könyesre nézte a szemeit. Egy igen fiatal ember ábrándosan, félénken pislogatott át hozzá. Annál merészebb volt két vidám fiatal, együttesen vallottak neki szerelmet: egy ív papirost ragasztottak az ablakra és e papiroson nagy betűkkel az állott: «*Szeretünk, imádunk!*»

-112-

Az élő tulipán nem vett tudomást e vallomásról, nem mosolygott, nem ment el az ablakból, virított tovább. És amíg önfeledten belemerültem nagy szépségébe: egyszerre csak az én öreg uram jelent meg mellette. Megcsókolta, nem homlokon, hanem szájon.

A fiatal emberek eltűntek a szomszédház ablakaiból, csak a tiszt maradt ott és még mohóbban, még tüntetőbben nézett át. Az idős czivilt – úgy lehet – mélyen megvetette magában, de egyszersmind irigyelte is.

II.

Természetes, hogy bementem a házmesterhez.

– Ki az a furcsa öreg úr, a ki éppen most jött be a kapun?

A kis suszter – mert ez volt főfoglalkozása a házmesternek – olyan nagy arányú mosolygásra rántotta a száját, hogy egy gyerekcsizmába való sámfát könnyen bekaphatott volna. Majd a szeme kezdett el nevetni és a szája komoly lett:

-113-

– A világért senkinek meg nem mondanám, de a nagyságos úr keresztény ember, el nem árul – annak az ősz, öreg embernek a neve: *Unó*.

– Hát az a szép lány, a ki az első emeletről kaczerkodik?

– Az meg a felesége – *Ünüke*.

Unó, meg Ünüke! Pokolba ezekkel a mesenevekkal, nem valók ide Budapestre, itt el nem hiszünk az ilyesmit. A suszter gyermekei sem hihettek benne, kaczagva, ugrándozva, vihogva – mintha csiklandozták volna őket – kiáltották, nyögték, sugták: Unó, Ünüke...

Felesége jelenlétében nem akartam megvesztegetni a jó embert, kihívtam hát a kapu elé és ott

tárgyaltam vele:

- Mit beszél maga nekem bolondokat, hogy lehetne fővárosi halandóknak ilyen nevük, hiszen nem erdei manók!

A házmester, ámbátor supponált vallással meg volt elégedve, és azt is hangsúlyozta, hogy nekem szívesen elmond mindent, többet mint bárkinek, noha katonatisztek is járnak ide - megmaradt állításánál, erősítette, hogy a nagy házbért is e név alatt fizeti e titokzatos ember. Nem járt ahhoz senki, nem kap leveleket, vasajtót csinált a lakásához, egy siket szakácsné főz és takarít rájuk.

-114-

- És az asszony, Ünüke asszony, nem megy ki az utcára soha?

- Nem az, kérem. Pedig várják.

- Talán valami testi hibája van?

A suszter megesküdött, hogy nincsen semmi baja. Egyébként fölkért, nézzek el máskor is, úgy lehet, kitud - az én számomra egyedül - egy és más titkot.

III.

Mindennapos lettem a tulipános utcában. Az öreg úr előtt bujkáltam, de az asszonynak már ismernie kellett, annyiszor látott. De hogy ismerne, nem árulta el egy pillanatra sem. Nézett, virított az ablakban, abszolúte nem törődve azzal, hogy mi gyönyörködünk benne és epedünk mystikussága, ismeretlen illata után.

Végre véd- és dacszövetséget kötöttem a tiszttel. Elhatároztuk, hogy együtt fogunk operálni. A katona azt ajánlotta, hogy becsületes párbajban öljük meg az öreg urat. Ez ellen csak nem lehet kifogása. De nem lehetett belekapaszkodnunk, ha megszólítottuk akár magyarul, akár németül: angolul felelt, hogy nem ért bennünket, nem tudja a nyelvünket. A szemén - gyalázatos kis szurok-szín szemei voltak - látszott, hogy nem mond igazat. Erőszakoskodnunk végre sem lehet vele, ha semmi áron sem akar szóba állani velünk. És ő nem akart, még csak a süket szakácsné sem akart. Ez a derék asszony, ha pénzt adtunk neki: elvette, megköszönte és a saját ügyeiről értekezett. Egyszer-kétszer levelet is küldöttünk vele urnőjének. Odaadta, nem-e? bizony nem tudom, semmi néven nevezendő válasz nem érkezett, annyi bizonyos.

-115-

Már-már Kock Pálhoz folyamodtam, tudniillik boltos-segéd alakjában akartam a tulipánhoz bejutni: a mikor egy véletlen összehozott az öreg urral.

Egy estén - színház után volt - vacsoráltam a «Királynő»-ben, a mikor egyszerre szörnyű szélvész, zápor, égiháboru csapott reánk. A vendégek lassanként valamennyien hazamenekültek, csak ketten maradtunk, a kik elhatároztuk, hogy a rossz időnek kivárjuk a végét. Én és - ni ni, nem csalnak-e szemeim - az öreg úr.

Csakugyan ő volt, elegánsabb és vidámabb a szokottnál is. Iszogatótt magában, és valószínűleg beszélgetett magával. Ezzel a társasággal igen is meglehetett elégedve, mert rá se nézett a pinczérré, a ki minden áron mulattatni akarta. Csak a mikor egy palaczk bort parancsolt és ezt lehetőleg rövid időközökben cselekedte meg. Azt hiszem, a bácsi már is «úszott» egy kevéssé. Ez engem is fölbátorított.

-116-

Odamentem hozzá, bemutattam magamat, mondván:

- Multkor ön ellen az utcán tapintatlanságot követtem el, ön lefőzött, de ez nem elég, bocsánatot kell öntől kérnem.

- Ha belátja, szívesen megadom a bocsánatot! - szólalt meg gyenge hangon, de magyarul, minden angolos akcentus nélkül. Majd - egyre szivarjának hamuját nézve - hozzátette: - Most pedig én akarom valamivel lekötelezni: az én utcámban való járkálása hasztalan fáradság!

- Hasztalan fáradság! - ismételte és egy rövidet nevetett.

- Ha kívánja, elkerülöm! - szóltam én nagylelkűen.

Az öreget ez a kijelentés rendkívül meghatotta; áthozta a boromat és kért, üljek le az asztalához, úgyis csak ketten vagyunk az egész korcsmában. Mondhatom, hogy az öreg - így félig beállítva is - egészen okos ember volt. A világot izgató ügyekről ugyan keveset tudott, de annál többet a régi szép asszonyokról és az asszonyokról általában.

-117-

- Megcsalják a férfit - mondá többek között - de ez nem is csuda, hiszen annyit látnak: fiatalabbnál-fiatalabb, derekabbnál derekabbat, gaznál-gazabbat. Az a fő, hogy ne lássanak egyet sem.

- Hogy-hogy?

- Hát úgy - szólt közelebb hajolva hozzám, mig kipirosodott arcára kiült a nevetés, - mint egy rokonom cselekedte: elvett egy leányt, a ki vaknak született. Mi van ebben? rokonom látja és érzi nagy szépségét az asszonynak, és ez a fő. Az asszony azonban nem látja, hogy férje aggastyán már és vannak nála a glóbuson fiatalabbak is. Mondom, ez a kis testi hiba - egy rettenetes nagy erény. Fénylenek azért ezek a szemek, csak a fényt nem tükrözik vissza! és ez a jó, ez a pompás. Öreg rokonom - csaknem annyi idős, mint én - a legboldogabb ember a világon, mert tessék

meghinni, hogy egy szép, fiatal asszony, a ki hű, meggyógyítja a legnagyobb betegséget: az öregséget. Vannak régi orvosi könyvek, melyek azt állítják, hogy ilyen módon a patriárkák korát lehet elérni. És én hiszek ezeknek az orvosi könyveknek, sőt én -

Az öreg hirtelen észrevette magát. Félbeszakította beszédét és szivarját ugyancsak a szájába szorította. Csak mikor elmenőfélben volt már, szólalt meg újra:

-118-

- Persze, kevesen érik el ma a patriárkák korát. A férfiak nagyon elbizakodottak, pedig az asszony minden nagy erénye nem őrizné meg rokonomat, - vasajtó nélkül.

IV.

Világos, a tulipánnak nincsen illata. A szegény Ünüke vak, egyszerűen azért nem reagál a szerelmes utczára, sőt még a szőke tisztre sem. Csudálatos, hogy észre nem vettem eddig, a mikor olyan könnyen felismerhető.

Otthagytam az utcát vak szerelmeseivel együtt és csak tegnap néztem arra, csak úgy véletlenül. Föltekintek az ablakra: Ünüke nincs ott, a szemközt levő ház ablakai üresek. Mi történt?

A históriát, a mely következik mostan, nem tudom az elbeszélés polgári ruhájába öltöztetni. Világosabban szólva: az elbeszélés modern technikája nem engedi meg, hogy az ember olyan történetet mondjon el, melynek nem tudja urát adni. Honnan tudom a következendőt? Azt nem füllenthetem, hogy végre mégis betolakodtam az Unó házába... és spanyol falak mögött, ajtóknál hallgatódzva tudom az egészet. Az írók között megjavult erkölcs ma már nem engedi meg az ilyesmit. Valami kevésbé valószínűtlen talán sikerülne elfogadtatnom a közönséggel. Például, hogy a süket szakácsné tulajdonképpen nem volt süket, hallott mindent és elbeszélte nekem mindent... Ráfoghatnám a kis suszterre, hogy ő fürkészte ki számomra a titkokat.

-119-

Eh, ne teketóriázzunk, hagyjuk a modern bolondságokat. A régi jó módit fogjuk elő, és beszéljük el Unó és Ünüke történetének folytatását úgy, mintha folyton ott lebegtünk volna a cselekvő személyek fölött...

Ünüke egy napon így szólt az ő urához:

- Zongorázni szeretnék!

V.

Unó megdöbbsent. Az ó-kor óta a zongoramesterek szöktetnek el minden második asszonyt. Az öreg úr élete ellen való merényletnek vette ezt a kérést, tekintettel a régi orvosi könyvekre. Mert hogy ő volt az a rokon, a kiről a «Királynő»-ben beszélt, azt immár mindenki világosan láthatja.

Igyekezett lebeszélni Ünükét; utalt Tolstojra, a ki bebizonyította a muzsika erkölcstelenségét, főlemlített egy párt ama termérek rossz viczczből, melyet a zongorára csináltak. De a tulipán nem engedett, szinte elhalványodott, olyan erősen akarta és Unó végre is engedett - egy ötletre akadván.

-120-

Hozatott egy világtalan zongoramestert, a kinek meg volt az a nagy erénye, a mi asszonyának: nem láthatta a közelében virító nagy szépséget és így nem is bódulhatott bele, különben is a muzsikus egy vidám siheder volt, a ki a bájnál többre becsülte az energiát: a lánynál az italt. Igazán szalonképes ember az ő szempontjából, a kire egész bátorsággal rá merte bízni Ünükét, sőt annyira megbízott benne, hogy a leczkék alatt el is aludt.

Legelsőbben is a nyomorúság, melyben közösen szenvedtek: kötötte össze a két fiatalembert. A férfi skálázott, hogy Unó föl ne ébredjen és az asszony ezalatt elbeszélte élettörténetét. Egyszer vagy kétszer életében látott is, valami szépségeset, valószínűleg azt, a mit az emberek fénynek neveznek, kis lány korában volt még, nagyon beteg volt akkor... Mind a ketten kijelentették, hogy nem értik a dolgokat: hogyan lehetnek boldogtalanok, a kik látnak? Egy délután kitűnt az is, hogy csaknem egyidősek. A férfi megjegyezte, hogy Unó úr csaknem háromszor annyi idős, mint ők. «De nagyon jó ember! - mondá az asszony. - Mondják, itt körülöttem nagyon szép minden és drága ruhákat hoz nekem. De mit ér mindez, ha nem láthatom.»

-121-

- A gonosz öreg tulajdonképpen mindezt magáért teszi! - jegyezte meg a zongoramester.

Későbbben - közös szerencsétlenségükön kívül - kezeikkel is összekötötték lelküket. A férfi kezébe fogta az asszony mindkét kacsóját, szabadon maradt kezével pedig játszott csendes borongós dalokat, hogy az öreg úr álma könnyű, édes és állandó legyen. Lassanként Ünüke is elálmosodott és a muzsikus vállára hajtott a fejét.

A zongoramester Chopint játszott, nagyon gyengén, mert az asszony szendergése közben elfeledkezett magáról és átfogta a nyakát is, nem is lehetett így muzsikálnia, abbanhagyta hát.

Igy folyt a leczkék. Ünüke szépen haladt előre, és olyan vidám volt, hogy az öreg többször és melegen megdicsérte mesterét: «Csak bátran, kedves ember!» (A «fiatal»-t elővigyázatból kihagyta. Ünüke tőle nem hallotta soha még, hogy ilyenek is vannak a világon.)

Egészen boldog élet folyt a vasajtós házban. Unó egyszer ebédre is meghívta a zongoramestert és hiuságának nagyon jól esett, hogy Ünüke az ebéd alatt, a fiatal ember füle hallatára, hízelt neki és meg is csókolta. «Imádlak!» - mondá az öreg úr, és megölelte oly erősen, a hogy csak

-122-

birta. Aztán aludni ment...

Hogy történt, mint történt, nem tudom. Csak azt, hogy a negyedik ünnepi ebéd után történt, Unó hangosan aludt az ágyas-házban. Ünüke a zongora mellett egyszerre és minden igaz ok nélkül megszólalt:

- Oh, vigy el innét, Tódor!

Megfogták egymás kezét és lábujjhegyen botorkáltak kifelé. A siket szakácsné az előszobában kinyitotta a vasajtót. Hogy miért? Talán a tiltott szerelem iránt való hagyományos rokonszenvből? A gazda ellen való természetes gyűlöletből? Avagy mert az egyedüli asszony akart maradni a házban?

Már a zongoramester lakására érhettek, a mikor Unó fölébredt. Azonnal föltűnt neki, hogy nincsenek jelen. Kereste őket, kutatta őket, kiabált utánuk – hiába. Mindazonáltal nem csapott lármát; nagyon elszomorodott, talán sirt is. Hogyne, a mikor eszébe jutott a régi orvosi könyv. Felütötte, levelezgetett benne, a míg megtalálta az illető passzust.

Egész világos volt az, belátta, hogy nem lehet élnie tovább. Megágyaztatott, lefeküdt, – vége volt.

-123-

Epilogus.

Mindaz, a mit fennebb leírtam: az első szótól az utolsóig – hazugság. A mint ezt bizonynyal már is észre tetszetek venni.

Szerző, ki kivétel nélkül igaz históriákat szokott megírni: ünnepélyesen bocsánatot kér, de mentegetni nem tudja magát semmivel sem. Arra sem emlékszik, hogy jutott eszébe ez a valószínűtlen történet, melyből még morált is bajos lefejtteni.

Nem lehetetlen, hogy a mese abban az időben fogant, a mikor egy vörös-keztűs öreg urat látott egy fehér kezű, szép, fiatal asszonnyal karonfogva. Az ősz férfi gomblyukában sárga rózsá volt. Az asszonyka mereven, fagyosan, zöld szemével a levegőt nézve, ment férje karján.

Egyszer így láttam őket. Másodszor már csak az öreg urat láttam; nem volt többé fehér csilinder a fején, a rózsá hiányzott a kabátjáról, össze volt törve, a sétatéren ült egyedül és a homokban szurkált a pálczájával.

TÉLI REGE.

-124-

-125-

Pénteken, éjjeli tizenkét óra felé még nem tudtam, másnap reggel hol találnak megfagyva a rendőrségi urak. Mert, hogy ma már nem találok zárt helyet, a hová fejemet álomra hajtsam, az éppen olyan bizonyos, minthogy az éhség, a fáradtság egy vagy két óra mulván levesz a lábamról. Hol ér a nyomor utolsó ölelése, fa tövében-e, vagy valami elhagyott fapajtában, kávéház előtt, boltgarádicson? Utóvégre is az már mindegy, a minthogy keveset használ vagy árt a «megfagyott bölcsészett-hallgató» esetének siralmas elbeszélése a holnaputáni lapokban. Ugyis tudom, mintha előre olvasnám, a mit írni fognak. Reporterek, a kik velem együtt próbálták a nyomorúságot és tudják azt, mit jelent: ködös, fagyos februárban éjjel elhagyatva, lakás nélkül, kóbor kutyaként csatangolni a farsangoló fővárosban: azok könyörületesek lesznek irántam s ha egy-egy czélzást tesznek is filozopteri nadrágomra, elsiratnak illendőképpen s nem moralizálnak fölöttem, a mint egyik-másik lap meg fogja tenni bizonynyal. – Az «élhetetlen», valószínűleg ez lesz a czime amaz ujdonságnak, melyet finom papirosu lap finom szerkesztője ír rólam. Bebizonyítja, hogy gyáva voltam az élettel szemben, könnyelmű és ügyetlen, a sorsom természetszerű szükség volt. A sorok közt olvasható lesz rólam az is, hogy voltak jóakaróim, a kik segítettek volna rajtam, de... de lump volt a jó fiú!

-126-

-127-

-128-

Korhely! Nem tudom, nem volna-e igaza ennek az urnak, a ki a polgári tapintatot művészeté emelte. Bizony igaz. Hogy is volna elképzelhető másképp ez az állapot, egy meglehetősen tanult, munkabíró fiatal embernek teljes, tökéletes elzüllése s éppen itt, nem idegenben, hanem hazájának fővárosában.

Bort s egyéb italt, igaz, hogy kevésszer ízleltem egész életemben, multság végett egész éjszakán át csak kétszer virrasztottam. Egyszer érettségi után, a mikor nagyon rosszul esett az s másodszor és utoljára: az egyetlen rokonom, szegény testvérem lakodalmán, még otthon. Egyébként azonban – mea culpa – bizony jó sokat lumpoltam munka mellett, másolván a Strachitz urnak, a ki annyira faügynök volt, hogy a szive is fa, – kemény, vén bükkfa – sőt engem is annak nézett s hasított belőlem, a munkaerőmből, az egészségemből szabadon, husz forint havi fizetésért.

-129-

Ezt a husz forintot egy hónap alatt teljesen elkorhelykedtem. Nem takarítottam belőle mit is, könyvre csak egy-két forintot költhettem belőle. De a mit rosszul tettem: színházba is elmentem havonként egyszer, ha valami klasszikus darabot adtak. Ezt meg kellett volna spórolnom, tekintettel a mosatási költségekre, a melyek – bár zsebkendőimet otthon mostam a laborban – meglehetősen sokra rugtak. Mégis kevesebbszer kellett volna tiszta inget vennem, s a mint lemondtam a dohányzásról, le kellett volna szoknom az újságolvasásról is.

De igazán élehetetlen voltam. Havonként meg lehetett volna takarítanom legalább nyolczvan krajczárt, s akkor, mikor a faügynök tanult könyvvívót fogadott a helyembe: egész kis tőkém lett volna; kifizethetem a lakásomat, nem vetnek ki, a ruhám nem rongyollik vala el, szóval nem leszek olyan rongyos, mint egy koldus. Egy rongyos koldus: ettől félnek, ez nem modern dolog, a koldusnak is szalonszerűen kell ma öltözködni, ha zöld ágra akar vergődni.

Azonfelül engem nem pap keresztelt, hanem sakter irt be - ha ugyan beirt - az anyakönyvbe: nem igen mertem hát alkalmatlankodni a segélyegyesületünkben. Egyszer, szerdán jelentkeztem mégis. De kisült a turpiság reám, - nem voltam beiratkozva erre a tanévre. Az alelnök azt mondta csendesen: „lump“, egy jegyző hangosan „svindler“.

Az vagyok, az voltam, bizonynyal az: szédelő. Ó, hogy szédültem ki a teremből, ki az utcára.

Két napon át a hajléktalanok menhelyében háltam. Meg volt hozzá a szükséges hipotékám. Nappal a muzeumban s egyéb jótékonsági helyeken ógyelegetem. Egy délután az akadémiai könyvtárba is sikerült besurrannom, rosszszemű hadastyán szolgáltatva aznap a belépő jegyeket, nem látta milyenfélés vagyok. Az gyönyörű délután volt. Olvastam Renant. Bent meleg volt, a nagy ablakokon át láttam, milyen zord idő van ott künn. A Duna hátán a nagy jeges pikkelyek borzongtak a szeles, havas, hidegben. Renan olyan szépen beszél Jézusról.

Másnap egy falábu, de jószemű rokkant hadfi volt soros a könyvtárban. Az már nem eresztett be. Fent akadémiai ülés volt, kénytelen voltam felmenni oda. Ott is meleg volt a teremben, de ridegség a szavakban, fagy a tudományukban, téli álom az előadásukban.

Nem volt maradásom. Vacsorálni mentem, az utolsó két krajczárt, az utolsó kiflit fényűző sebességgel költöttem el.

Ezen az éjjelen már a hatvani-utcai palotában háltam - a rendőrségen. Micsoda hálószoza, micsoda álom, milyen kihallgatás reggel! Aztán azok a szives elbocsájtó szavak: „keressen foglalkozást, lakást keressen, mert illetőségi helyére fog tolonczoltatni.“

Üdvözlégycs utca, kietlen, de szabad város! Inkább a járón aludjam el - örökre, minthogy mégegyszer abba a palotába kerüljek. A halál inkább, mint a szégyen: haza tolonczoltatva oda, ahol születtem s ahol az ismerős házak, a kedves hegyek, a régi jó pajtások...

A péntek sokkal könnyebben telt el, mint hittem. Kezdtém megszokni az éhséget, lassankint belébutultam ez állapotba, a munka-keresést is abban hagytam, a lábam nem bírta többé a lépcsőt járni.

Éjjeli tizenkét óra felé már egészen természetesnek találtam, hogy holnapután rólam irnak a lapok. Öngyilkosságra nem is gondoltam! minek a fáradság, mikor a nélkül is ugyanaz az eredmény?

Jön, leszáll reám az örök álom magától is.

De hol, de mikor?

Hallucináltam. Valaki azt felelte: „Itt mindjárt...!“

Körülnéztem s láttam hol vagyok. A muzeum tájékán, egy oly városrészben, a hol ritkán fordultam meg. Éjjel talán soha még.

Mintha idegen városban volnék. Sajátságos szűk, de ragyogó tiszta utcák. Mindenik ház egy-egy monumentális palota. Olyik ódon, mint azok a budai épületek, melyeknek falaiba emléktáblák vannak: „Szelepchényi volt ez a ház...“

A modern paloták is régi stíle voltak építve. Szolid matéria, nagy kőkoczkák, óriási czimerek, hét és kilencz ágas koronák alatt.

Láttam, hogy ez mágnásnegyed. Itt laknak Magyarország zászlócai, azok az urak, a kiknek minden percükre egy körmöczi arany jövedelem esik.

Minden perczre egy arany! ez a gondolat lángolt: nem maradt alatta hamu, irigykedés. Nem tudtam többé se irigykedni, se vágyakozni.

Pedig mindenféle vágyaknak itt volt a legkülönb táplálékuk. Itt hol minden ház, mind azok a nagy üveges ablakok ki voltak világítva. A kapuk is majdnem mindenütt nyitvák, finom prémes bundában öles portás áll a küszöbükön. Itt igazában most kezdődik az élet, most, a mikor az enyém elvégződni készül.

Csak bémult sejtelmem volt arról az életről, a mi a vasrostélyos, de ragyogó ablakokon túl most folyik. Esznek, vagy ettek és nem fáznak: az bizonyos s ez elég, ez a legtöbb, valóságos tündéri élet. A boldogság legfőbb modorára, a szerelemre gondolni eszem ágában sem volt. Én miattam szerethetőzhetnek is!

Keresztül-kasul jártam ezeket az utcákat. Nem élehetetlen, hogy meg akartam szólítani valami portást: adjon egy darab kenyeret. Nem is tudom, miért nem tettem meg s miért rohantam ki egyszerre ebből az illatosnak tetsző palota-tömegeből, egyenesen a komor muzeum tar kertjének.

A kert vasrácsai, jó magas, stilszerű vasrácsok, azok tetszettek meg. Megtapintottam egyet, s ugy találtam; alkalmas.

Körülnéztem, nem voltam magamban, szemben vélem nappali élet.

A lovarda kivilágítva, előtte a tért equipageok foglalják el. Vagy száz nagy hintó mindmegannyi égő lámpással, fülhegyig bepokróczozott kövér lovakkal. A bakon fényes czilinderü kocsisok, inasok ezüstsujtásos ruhában, vagy komoly uras feketében.

El nem tudtam képzelni: mi van itt. De egyszerre a lovardából erős katonazene hallatszott ki. Táncmuzsika, de nagyon is hangos.

- Mi van itt? - merészkedtem megkérdezni egy kocsist, a kinek nem volt leborotválva a bajusza.

- Karusszel! - felelte röviden. Majd jóakarólag hozzátette:

- Menjen be, szabad, ha nem látják...

Kémény füstölgött az épület érczlóva mögött: ez a hely fütve van. Ha csak megmelegedhetem benn: akkor is üdvösség.

-134-

Besurrantam. Lakájok, cselédek, inasok, sajátságos külsejü öreg asszonyok, egy igen fiatal, álmos, világos szemü, szőke lány álltak el utamat a fülkeszerű kis foyerben. Nem láttam tőlük semmit, csak a körönd ragyogó padmalyát s fönt az erkélyen a katona-muzsikásokat.

A mint mind jobban-jobban előre tolakodtam: annál hevesebben csapott meg valami illatos meleg, a miről egyszerre egy kertre, vén várkertben, ibolyától kék mezőre emlékeztem... Tavaszkor, régen.

Fűszerszámos meleg levegőtől megkáprázott szemem előtt ragyogott fel a tündérséges látvány, télnek bűvös rege-világa.

Magas, karcsu paripákon magas, karcsu alakok száguldoztak tarka rendben.

- Ezek báró-, gróf- és hercegkisasszonyok! - magyarázta az álmos szemü leánynak a sajátságos öregasszony.

Nem is lehettek mások. Kiváltságos személyek, kiváltságos alakok. Hosszu uszályu, szines ruháikban, magasra fésült hajaikkal - egyik-másik fehérre volt porozva - egészen mások voltak, mint a közönséges nők. Az elmúlt századokbeli fiatal királynék és hercegkisasszonyok nem haltak meg, itt vannak, mosolyognak, kacagnak, fecsegnek, száguldanak büszkén, merészen. Piros vér foly az ereikben, a nekihevültség rózsaszinre festi szabályos kis füleiket, peluche tiszta arcukat.

-135-

Vér! Hogy lehet itt vérre gondolni! Olyan emberfeletti ezek itt, hogy talán nem is vér által élnek. Vagy ha igen, vérük nem olyan közönséges folyadék, mint a többi asszonyé.

Csak vér? Nem vér az, hanem akarat és gyönyör, a mi szerte árad az arany pihés ragyogó tarkókon, redőtlen nyakakon, a márvány ragyogásu homlokok alatt. A paripa is egészen más állat alattuk. Mintha szellem, elegancia, büszkeség volna bennük, a mig karcsu hátukon az urnó reng bátran, merészen, vidáman.

Láttam, tudom, ígéző egy feketeruhás lovagló asszony. S itt a gázlángok sárga világában, világos atlasz, bársony és szatin kosztümjeikben, táncz-zene mellett toporzékolatva lovaikat: harmincz-negyven együtt.

Ez mámorítóbb mint az éhség, álomszerűbb, mint a hatvani-utczai palota álma, nyomasztó, kinzó, - boldogító regevilága télnek.

A hölgyek négyesre sorakoztatták lovaikat. A rendező magas sárga lován megszólalt:

- Uraim... herr Graf...

A négyes zenéjét rázendítette a zenekar s egyszerre nem tudom hogyan, nem tudom, nem láttam, honnan, férfi-lovagok termettek elő s kolonba álltak.

-136-

A zászlós urak, az arisztokrácia. Itt egy miniszter, ott egy hires ellenzéki vezér. Az ismerős öreg grófok olyan ruganyosak voltak, mint a fiatalok. Fiatal huszárönkéntesek olyan gangosak, mint a fiatal paripáik.

S azok a ragyogó rokokó vagy még régibb dátumu ruhák. A lila-barettok alatt azok a halvány tatár arcok. A magyar típusu homlokok, nagy ritkán a magyar szó is...

Hátam mögött az öreg mesterasszony magyarázgatott a szőke lánynak. Egy libériás erősítette a fehér hálófőkötője felett fekete kapizsont viselő asszonyság szavait:

- Annak a vörös urnak van egy szobája: padmalya, padlója, falai: csupa tükör...

- Ez itt... itt lovagol ép a sógornéja...

A sógorné, császárnői alakjával elvágtatott előttünk. Utána néztem, a mig csak láttam.

A körönd közepén lassította kisfejü almásderesét. Majd galoppra kelt. Egy magas, kopasz gróf követte. Olykor olykor hátra mosolygott. Aztán megindult mind sebesebben. A zene ütemére emelkedett nyergében, lázas ruganyossággal. Majd minden ütem nélkül, szinte vadul, mintha repülne, olyan magasra elollódott. Nem lehetett tudni, lova csapott-e ki a sorrendből vagy ő maga kényszerítette kitörni. Ugy látszott ő maga, mert még mindegyre suhogtatott a kantárral, sőt előre hajolva nyergében, lábait odaszoritva paripája testéhez egészen kieresztette azt.

-137-

A rendező hiába kiabált, a zene harsogott, a kvarcz homok csillogott, porzott az ércpaták alatt. A mámor rendtelenné tette az uri rendet. Idős, fehérhaju, de üde arcú hölgyek a nagy közös páholyban, teájuk mellett nekihevülve ültek... Leányaikat féltették-e vagy arra gondoltak, hogy nekik itt kell ülni, mert a hajuk fehér...!?

A császárnői alak ép előttünk lassította meg a lovát. Csak a nedves szemén, a vérpiros ajkán látszott meg az izgalom. Arcza sápadt volt mint a fejfájósé.

A mint megállította lovát, a lovaglómester feléje lovagolt. Csoportok vették körül. Kivétel nélkül urak.

- Nincs jó hire! - szólt mögöttem az inas.

- A férjét ismerem. Angolhonban vadászik-e még? - kérde a mesterasszony.

- Vadászik. Akkor már egy évig vadászik.

- Nem jön az többet haza...

A hátam mögött elvégezték, hogy ez a csodálatos asszony örökké özvegy marad.

-138-

Ő maga ugylátszik nem tudta, vagy nem vette szívére ezt az állapotot.

Mosolyogva vitázott az urakkal. Elég hangosan, bucsuzó szavait hallottam is.

- Hallják, otthon sir a kis Gyurim! Megyek.

Nem, többé nem voltam éhes, nem voltam fáradt, s dehogy fáztam.

Még lökdösődni is mertem, a mint otthagytam a jó meleg helyet, hogy meglássam még egyszer.

Magányosan lépett ki az utczára. Egy ur akarta követni, de angolul mondott neki valamit, azt hiszem azt, hogy ne fájadjon.

A kocsik között megmozdult egy nagy fekete hintó s eléje hajtattott. Egy lámpa alól néztem, mint száll be kocsijába. Inas nem volt a bakon s a kocsisnak nem lehetett leszállania, mert a lovak nyugtalankodtak.

Nem tudta kinyitni az ajtót s szétnézett ember után. Nem volt ott senki, egyedül én, tekintete egy másodpercig rajtam nyugodott.

Odasiettem s kirántottam a hintó ajtaját.

- Köszönöm! - mondá szárazon s fellépett a felhágóra. Ujból rám kellett néznie.

Láttam, hogy megremegett, pedig este nem látszott úgy a kopott-szakadt szegénységem.

Nem, nem félt tőlem, sőt mosolygott rám s féllábbal a kocsi lépcsőjén, reám mutatva, felszólt a kocsishoz:

-139-

- Ki ez?

- Nem ismerem.

Égő arczczal kotródtam tovább. Zsebe után nyult és visszahitt:

- Jöjjön ide.

Éreztem, hogy szemem könybe lábbad, de azért jól tudtam, mit csinálok, a mikor borraivaló elől eldugtam a kezemet...

*

És aztán? Az az ébredés nem volt-e álom? S mindaz, a mi ezután történt velem: nem káprázatos téli-rege csupán?...

ERZSIKE HERCZEGNÉ.

-140-

-141-

Erzsike herczegasszony éppen lépéket kergetett a hunyadi várkertben, a mikor megjött Veneziából a kelengyéje, bivalyos szekéren, csörgős öszvéreken. A kastély ólmos ablakának fiókján kidugta szép fejét Szilágyi Erzsébet:

-142-

-143-

- Menyemasszony, jöhet már nászra öltözködni!

A lovagtermet, a zöld márványoszlopost - a melynek tulajdon olyan illata volt, mint egy templomnak - kellett kinyitni, hogy beférjen mindama temérdek drágaság, a melyet az udvari cselédek összevásároltak; nyolczezer dukátért csengő aranyban, meg ötezer dukátért hitelre, mert nem vittek magukkal készpénzt elegendőt. A velencei doge állt jót Hunyadi Jánosért: «Mondjátok meg - mondta - akár a San-Marcot odaadom nekie hitelbe!»

A terem sötét bolthajtásait arany, meg piros, nehéz brokátok, az arany és ezüst minden

szinével megvilágosíták. Kiszedtek, kiraktak apránként mindent, legelsőbben egy kis kristályüveg poharat, ebből fognak már inni Erzsike herczegasszony és az ő esküdt ura, Mátyás, a Hunyadi. Kézről-kézre adták ezt a csudálatos szerszámot, maga Hunyadi János is megnézte, befogta a kerges kezébe. Előkerültek azután igazgyöngyből fűzött, ezüsből szőtt párták, tigrisbórból cserzett, égszinkékre festett czipellők. Össze-vissza: hattyutollas fehér bársony párnái egy temételen nagy ágyanak, a melyet sárkányfejek tartanak vala, de rá csillagos éként drágakövel, zománczczal kirakott, lilaselyemmel kibélelt baldachin borul. És a mi legdrágalátosabb az egész kelengyében, kiszedték végül a csipkébe göngyölt menyasszonyi ruhát, a mely valami bizantinus királynénak készült, de mert nem bírta az apja kifizetni, rajta maradt az olasz kereskedőn, a ki utolsó polturáját, egész vagyonát rávarrta és éhezve várta, ha férjhez menne valamelyik gazdag fejedelem lánya.

-144-

Erzsike herczegnőre a köntöst nyomban rája adták. Fejére a pártát maga Szilágyi Erzsébet tűzte föl. Az ezüst tükört két fráj állította elébe. Mint egy madárka, a virágos bokorból kikandikáló, úgy nézett ki meghajlott kis feje a roppant drágaságok közül. Szűz kis testére erőt parancsolt, hogy össze ne rogyják, szemeit lehunyta, vékony ajkait összeszorította, úgy állott ott a nászruhában, a tizennégy éves teremtés, magát megadva, egyet se mosolygva.

-145-

- Most kéne, hogy lásson az urad, királyi menyecske! - mondá Szilágyi Erzsébet.

Erzsike herczegné félénken vetette föl kék szemeit Erzsébet anyjára.

- Szabad-e levetni? - kérdé engedelmesen.

És levetkőzvé, vékony ujjaival közönyösen megtapogatta a kincsek egyikét-másikat és miután az estvéli imát együtt, mint rendesen, elmondták, aludni tért Barbara dadussal.

Julius hév fehér éjszakáját, a kert gyönyörű illatát beeresztette a dadus a szüz-asszony szobájába; az ágyas-ház ablakain a csillagoknak is vala szabad betekintésük. - Az erkély alatt hét fecskéfészek, mind a hétnek a gazdái be-bejártak, egyet csicseregtek, azután elszálltak. Erzsike kinyújtotta utánuk a kezét:

- Fecském, fecském, édes fecském, vidd el az én levelem!

Megfogódzott a vízfogó griff fejébe, egészen kihajlott az ablakon és úgy nézte az éjjelt, a mely olyan pompás volt, annyival szebb volt, mint otthon Stiriában, hogy megrémült és még sem tudott elválni tőle.

Barbara hívta aludni; a nagy ágyat már ide beállíták, meg is vetették, rózsaoaljjal be is szagosíták. A dadusnak nagy gyönyörúsége tellett benne, dicsérte erősen, megtapogatta minden ízét, a lepedő közepére ezüsből himzett kardot megnevette.

-146-

- Virágszál herczegném, feküdjön már bele.

Erzsike ijedten bámult rá a nász-ágyra; mintha félne tőle. A földön akart hálni, de dadus a lámpást eloltotta, erőnek erejével levetkeztette és a karjába fogva, bele is fektette. Aztán leült az ágy szélére, hogy a mint szokott volt, mesélne egy keveset.

- Hagyd a tündéreket, Barbara - mondta az asszonyka - az emberekről beszélj nekem. Azokról éppen olyan keveset tudok én! mondod-e, tudod-e, hallottál-e róla, hogy megjön az én uram?

Olyan félelemmel ejtette ki azt a szót, hogy «uram», mint a hogy kis fiuk, a mikor sárkánykigyóról beszélnek. Talán a fogacskái is vaczogtak belé. Pedig tudta, hogy neki azt szeretnie kell, az apja úgy parancsolja, az Isten úgy követeli. Csufat gondolni róla bűn, a miért léssen nagy elkárhozása. De a mikor mindig oly rosszakat hallott róla és minden hozzátartozójáról, apjáról, anyjáról, Lászlóról a bátyjáról, a kinek szintén jegyese volt már egyszer. Emlékszik rája, az volt.

Két fekete hattyut kapott az apjától, mindjárt vitte a kerti patakba, kaczagott. Az anyja jött utána, mondta: «tudod, Erzsikém, hogy férjhez mégy messzire, tul ezen is, tul azon is, Erdélyországba. Kéret téged a magyar kormányzó menyének, a László fiának.» Akkor nevetett ezen, éppen bele lépett a kilenczedik évébe. Azután osztán kapott két hamuszín sólymot és az anyja mondta: «nem vagy már menyasszony, Erzsike grófkisasszony!» Egyszer oszt' behívták az apja eleibe, a legbelsőbb szobába; ott valának valamennyi Cilleyek, grófok. Szólt az apja: «Férjhez mégy leányom, a Hunyadi kisebbik fiához, a másikhoz. Alá is irtalak, el is jegyeztelek!» A mamája sirt akkor, magához fektette az ágyba és éjszakán át magához ölelvén, forró könyeiben megmosdatván, mondta: «Kis lányom, édes szép kis áldozati báránym! Hogy neked el kell vándorolnod idegen országba, idegen emberhez! Azért hogy apádat ne bántsa a magyar vajda, azért, hogy ragyogjon családunk neve!» Tanitgatták aztán, hogy jó legyen, okos legyen, legyen méltó dicső hivatásához. Sőt egy darabig a vőlegényét is dicsérgették neki, a mig apja egyszer csak azt mondta: «nem adlak, dehogy is adlak ahhoz a Belzebub fiához, ahhoz az ichneumonhoz, a rézorru főnökhez!»

-147-

De kevés vártatva még is csak odaadta, megírták az esküvő levelet, jött kétféle pap, sok nagybajuszu magyar ur, őt is megeskették az urával. És az ura nem volt ott, az urát nem látta még soha, kegyetlen-e avagy jószívü, komor-e vagy játékos, nem tudja, úgy hallotta, hogy nagy rőt haja van és zöld szemei, és hogy neki itt kell feküdnie vele egyedül ebben a kietlen ágyban, ebben a kriptában.

-148-

Barbara nem tudott arról semmit, hogy Mátyás elindult volna már Budáról. Inkább azt hallotta, hogy ősz is lesz akkorra, a mikor eljön megülni az igazi menyegzőt. Későlte is az időt:

- Aranyos szép hercegasszonyom, majd meglássa, milyen jó igazi asszonynak lenni. Nekem is volt uram, szép szőke szakálla volt és sárga haja verte a vállát; megölelt.

- És te mit tettél akkor, dadus?

- Én is megöleltem.

- Parancsolták? De hisz te nem voltál gróflány?

- Dehogyan parancsolták, jól esett, azért.

- És aztán, mit tett veled, aztán.

- Aludjon hercegné, aludni kell már!

- De én beszélgetni akarok. Mondj el nekem dadus, a mit csak tudsz, mindent. Én is tudok valamit, volt nekem egy barátném, a karinthiai grófkisasszony. Ő beszélt, hogy összeeskették az urával, a brandenburgi Lothárral, nyolcz éves volt a lány, tiz éves volt a fiu. Egész éjszakán át bujósdit játszottak, aztán a Lothár elment tanulni.

-149-

Halk kaczagás hallatszott föl a házban. Majd utána egy mély sohaj kelt:

- Dadus, dadus, - sugta az asszonyka - az Isten irgalmazzon nekem, én nem szeretem az uramat!

Igy telt el az egész julius. Erzsike hercegné küldte haza a fecskéktől az üzenetet, hogy nem bír ő itt megszokni és gyenge teste nem bírja többé lelke nagy áldozatját, pedig egész éjszakán át is elimádkoznak a dadussal. A fecskék a hirt megvitték, de magyar fecskék voltak, nem értették meg őket a más nyelvű országban. Nem jött érte senki, nem jött érte senki. Sokat sirt ezért magában, egészen belezöldült, de a bús orcáját nem mutatta másnak, csak Barbara dadusnak. Mosolygott, a mikor Szilágyi Erzsébet kellemeztette előtte a fiát és elpirult, ha az öreg vajda megcsipte képét és mondott neki valamit, biztosan vidámat, az ismeretlen, haragos magyar nyelven. Igérte neki, hogy ne féljen, eljön már az ura.

Föl-följédt éjjel Erzsike hercegné, nem aludt egész éjszakákon által. Fáradt lett, beteg lett, nappal is feküdni kellett, egész ágynak esett. A doktorok hiába doktorozták, hiába eresztettek egy zsidót is a házba. És hiába izent a fecskéktől, hogy: «én itten meghalok», feleletül még csak levél se jött rája.

-150-

Hanem hozta egy poros futár a budai várból, az ura izenetét, meg az ajándékát, egy diófa ládikába zárva. Cziműl föl ez vala irva: Adassék e levél Hunyadi Mátyásné tulajdon kezébe. Belül a foglalátja pedig ez volt:

«Szerelmes asszonyom, én feleségem!

Hallom, hogy nem vagy egészséggel, azt írja az anyám. Megyek hát hozzád, nyomban elindulok, király orvosával és ha ez se tud írt néked, Kapisztrán baráttal, a ki holtából is felkölti az én kis violaszálamat.»

A diófa-dobozban pedig volt egy bábu, talpig selyemben, egy kis szopós baba. Óra tik-takolt a szive helyén. Aztán egy játékkorona, királyné fejére való, vékony és könnyű arany-pléhből, aztán egy keszkenő, csókolódzó hollók voltak ráhimezve.

Fogta a beteg hercegasszony a levelet és az ágyban elolvasta, megnézte még egyszer és a párnája alá tette. A babát odafektette maga mellé, a koronát pedig Barbara rátette urnője szőke fejére, úgy feküdt az ott benne. A himzett keszkenőt a forró ajkára helyezte.

Valahogy nem félt többé az ura megjövetelétől, inkább várta félelemmel, lázzal, nehéz ábrándokkal. Faggatta a dadust, mikor jön, jön-e már? Vele foglalkozott nappali lázas álmaiban, beszélgetett hozzá, kérlelte, hogy ne bántsa, fogja szeretni, nagyon szeretni fogja.

-151-

A csillagok is elbucsuztak, a lombok is elmentek, a fecskék is elutaztak, szeptember lett. Erzsike hercegné mozdulatlan és eszméletlen, de még élve feküdt az illatos nász-ágyban; mellette a baba, fején a korona, száján a nászkenő. Nem hallott, nem látott, csak a mikor végre dübörgött a hid, megnyílt az ajtó és belépett azon Hunyadi Mátyás. Megismerte, kérte jöjjön közelebb. Megkérlelte, a miért nem szerette eddig. És arcza, mint a lehullott levél, átpirosodott egy csókra. Még egyet kért, de nem tudott visszaölelni, mint a hogy a dadus mondta. Aggódó szemekre ráborult sűrű pillája, szomorú ajkait most mosolyra csucsorította.

Az ura fogta a kis halott kezét és könyezett. Ott állottak körülöttük mind és sirtak. Kapisztrán, a barát, mosolyogva fölborította a hercegasszony terítőjét és reá mutatott. - A bábút ölelte az félkézzel, szelid homlokán ragyogott a korona, ajkai körül a szerelem ígéréteinek mosolya fénylett.

A barát szólott a siratókhoz:

- Ne könyeztetek, ime nézzétek, egy boldog asszony, kinek fájdalom nélkül vagyon gyereke, kit ölel; bűn nélkül koronája, és szerelmes ura, a kiből nem fog csalódní soha.

-152-

Délután volt és hideg idő, reggel hó esett és a havasok felől jön az éjjel is. Tegnap még arany almával volt teli a fa, reggelre pedig belepí a zuzmara. Barbara dada bevette magát a magyar cselédek közé a konyhára, fázott. Sirt egyet, beszélt egyet:

- Ha csak jobb idő lett volna a szegény kis urnóm sirbatételére. Ilyen hidegben! A kegyelmes Isten várhatott volna, hogy szegényke az almavirág-nyilást meglátta volna.

TARTALOM:

Jisbi Bénob	5
Tóth Terézia	27
Két katonatiszt	41
Színház után	51
A fehérruhás asszony	69
Beszélgetés a hűtlenségről	83
Tündérek korszaka	97
Mese a tulipánról	107
Téli rege	125
Erzsike herczegné	141

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

3	KIADASA	KIADÁSA
23	nem talál- se jó	nem találtak se jó
30	baratait egy kis	barátait egy kis
32	helyette a a templomban	helyette a templomban
54	életkedvet lehelt	életkedvet lehelt
117	szép asszonyokrál	szép asszonyokról
121	nem láthatom.	nem láthatom.»
146	hallottál e róla	hallottál-e róla
147	fiának.	fiának.»
148	elment tannlni	elment tanulni
150	Szerelmes	«Szerelmes

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÉJSZAKA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™

electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in

paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to

provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements

concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.